

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«Калькулювання собівартості продукції на підприємстві (на матеріалах ТОВ «Дельта»)»**

Виконала: здобувач першого рівня вищої освіти, групи 401-ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Краснопер Т.В.

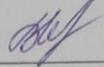
Керівник: Васюта В.Б.

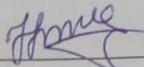
Рецензент: Кобець С.П.

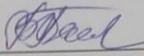
Полтава – 2021 р.

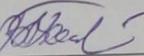
Консультанти:

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

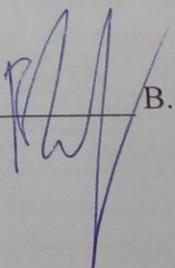
07.06.2021 р. Биба В.В.

Здобувач 16.06.2021 р. Краснопер Т.В.

Керівник роботи 17.06.2021 р. Васюта В.Б.

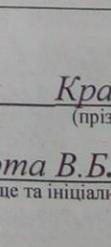
Нормоконтроль 17.06.2021 р. Васюта В.Б.

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 17.06.20 р. В. Я. Чевганова

2021-06-18 11:02

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Биба В.В., к.т.н., доцент	24.06.21 	27.06.21

7. Дата видачі завдання 26.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

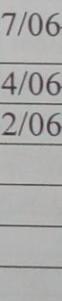
№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	26/04–09/05	30%
2	Аналітична частина	10/05–23/05	60%
3	Проектна частина	24/05–06/06	88%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	07/06–13/06	95%
5	Рецензування та підготовка до захисту	14/06–20/06	100%
6	Захист випускної роботи бакалавра	22/06–27/06	+

Здобувач

(підпис)

Краснопер Т.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Васюта В.Б.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

34. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
35. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
36. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

2021-06-18 11:02

РЕФЕРАТ

Краснопер Т.В. Калькулювання собівартості продукції на підприємстві (на матеріалах ТОВ «Дельта»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021.

Робота містить 142 сторінки, 21 таблиць, 28 рисунків, 100 найменувань використаних джерел, 4 додатків.

Об'єктом дослідження є процес організації та методики обліку витрат виробництва та калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта».

Предметом дослідження є система теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються калькулювання собівартості продукції ТОВ «Дельта».

Метою даної кваліфікаційної роботи є аналіз методів калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» та розроблення пропозицій щодо вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції підприємства. Для цього необхідно було здійснити дослідження теоретичних, методичних та практичних основ калькулювання собівартості продукції, аналіз витрат виробництва і собівартості продукції підприємства.

В результаті виконання кваліфікаційної роботи бакалавра надані рекомендації щодо вдосконалення обліку і методів калькулювання собівартості підприємства, запропоновані шляхи зниження витрат. Одержані результати можуть бути використані у системі управління витратами підприємства та сприяти підвищенню ефективності його функціонування.

Ключові слова: витрати виробництва, собівартість продукції, калькулювання, статті витрат, метод калькулювання собівартості, простий метод, нормативний метод, стандарт-кост, директ-костинг, кайзен-костинг, таргет-костинг.

ABSTRACT

Krasnoper T.V. Calculating the cost of production at the enterprise (on the materials of LLC "Delta"). Typescript. Typescript. Bachelor's qualification work for obtaining the first level of higher education in specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities" - Yuriy Kondratyuk National Polytechnic University, Poltava, 2021.

The work contains 142 pages, 21 tables, 28 figures, 100 titles of used literature, 4 annexes.

The object of the study is the process of organization and methods of accounting for production costs and calculating the cost of production at LLC "Delta".

The subject of the study is a system of theoretical, methodological and practical aspects related to the calculation of the cost of production of LLC "Delta".

The purpose of this qualifying work is to analyze the methods of calculating the cost of production at LLC "Delta" and the development of proposals to improve cost accounting and methods of calculating the cost of production of the enterprise. For this purpose it was necessary to carry out research of theoretical, methodical and practical bases of calculation of prime cost of production, the analysis of production costs and prime cost of production of the enterprise.

As a result of the qualification work of the bachelor, recommendations are given to improve the accounting and methods of calculating the cost of the enterprise, proposed ways to reduce costs. The obtained results can be used in the cost management system of the enterprise and help increase the efficiency of its operation.

Keywords: production costs, production cost, calculation, cost items, cost calculation method, simple method, normative method, standard cost, direct costing, kaizen costing, target costing.

ЗМІСТ

Вступ	8
Розділ 1. Теоретичні та методичні основи калькулювання собівартості продукції на підприємстві.....	10
1.1. Поняття собівартості продукції, її види, склад і структура	10
1.2. Сутність і види калькуляцій собівартості продукції та етапи їх формування.....	23
1.3. Способи та методи калькулювання собівартості продукції підприємства.....	27
1.4. Фактори зниження собівартості продукції підприємства...	32
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Дельта».....	34
2.1. Стан, сучасні проблеми та перспективи розвитку переробної промисловості України	34
2.2. Організаційно-правові основи діяльності підприємства....	37
2.3. Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства	46
2.4. Стан охорони праці на підприємстві.....	53
Розділ 3. Вдосконалення калькулювання собівартості продукції на підприємстві.....	63
3.1. Аналіз діючої системи калькулювання собівартості на підприємстві.....	63
3.2. Вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції підприємства	74
Висновки та пропозиції.....	87
Глосарій.....	93
Список використаних джерел.....	100
Додаток А. Фінансова та статистична звітність за 2017 рік	111
Додаток Б. Фінансова та статистична звітність за 2018 рік	114
Додаток В. Фінансова та статистична звітність за 2019 рік	117
Додаток Г. Ілюстративний матеріал	120

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Головною метою функціонування будь якого підприємства є забезпечення його сталого розвитку. Це може бути досягнуто шляхом постійного пошуку і реалізації заходів щодо підвищення економічної ефективності його господарювання. Собівартість продукції, яка відображає поточні витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції, є одним з показників, що впливають на ефективність виробничої діяльності підприємства і його структурних підрозділів. Тому питання визначення собівартості окремих видів продукції промислових підприємств, планування і аналізу з метою пошуку і реалізації заходів щодо зниження витрат потребують постійного вивчення, так як від цього залежать результатів діяльності самого підприємства, його економічний розвиток.

Велике значення має вибір методу обліку витрат і калькуляції собівартості продукції. Застосування конкретних прийомів і методів, що складають той чи інший метод обліку витрат, визначається обліковою політикою організації, формування якої безпосередньо залежить від характеристик господарської діяльності. У зв'язку з тим, що об'єкти обліку та об'єкти калькуляції у виробництві часто не збігаються, використовуються різні методи розрахунку собівартості продукції, тому виникає проблема в доцільності використання певних методів калькулювання собівартості продукції.

Об'єктом дослідження є процес організації та методики обліку витрат виробництва та калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта».

Предметом дослідження є система теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються калькулювання собівартості продукції ТОВ «Дельта».

Мета і завдання дослідження. Метою даної кваліфікаційної роботи є аналіз методів калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» та розроблення пропозицій щодо вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції підприємства. Для цього необхідно було здійснити дослідження теоретичних, методичних та практичних основ калькулювання

собівартості продукції, аналіз витрат виробництва і собівартості продукції підприємства.

В процесі виконання кваліфікаційної роботи було поставлено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати сутність економічних понять: «собівартість», «калькуляція», розглянути їх види та класифікацію;
- дослідити методи формування собівартості на підприємстві;
- дослідити стан, сучасні проблеми та перспективи розвитку переробної промисловості України;
- розглянути організаційно-правові основи діяльності підприємства;
- здійснити аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства;
- проаналізувати стан охорони праці на підприємстві;
- проаналізувати діючу систему калькулювання собівартості продукції на підприємстві;
- сформулювати напрями вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції на підприємстві.

Дослідження, проведені в даній роботі, висновки та пропозиції, ґрунтуються на практичному аналізі роботи ТОВ «Дельта» і можуть бути запропоновані для впровадження на даному підприємстві.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Поняття собівартості продукції, її види, склад і структура

Собівартість займає провідне місце серед показників, вживаних для оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства. Як найважливіша економічна категорія собівартість характеризує ефективність використання усіх використаних в процесі виробництва ресурсів, техніко-економічний рівень виробництва, якість управління. Будучи початковою базою для формування цін, робить безпосередній вплив на величину прибутку і рівень рентабельності виробництва продукції підприємства.

Багато українських та іноземних науковців та практиків проводили дослідження з питань калькулювання продукції на підприємстві. Дж. Фостер, Хорнгер Ч.Т., Давидович І.Є., Бойчик І.М. [8], Маниліч М.І. [49], Миронюк О.В. та інші у своїх працях висвітлюють окремі аспекти калькулювання продукції.

Розглянемо тлумачення поняття «собівартість», що наведено у працях провідних науковців з економічної теорії та бухгалтерського обліку (табл. 1.1.)

Всі ці тлумачення терміну «собівартість» об'єднує те, що за цим показником визначається сума понесених на виготовлення і реалізацію продукції витрат у грошовій формі. Від рівня собівартості залежить прибуток, рівень цін, рентабельність та інші показники.

Собівартість продукції – це вираження у грошовій формі поточних витрат підприємства на підготовку виробництва, виготовлення і збут продукції. Для забезпечення беззбиткової виробничо-господарської діяльності підприємства ці витрати мають відшкодовуватись за рахунок доходу від продажу виготовленої продукції (наданих послуг, виконаних робіт)[9].

Таблиця 1.1 – Наукові підходи щодо визначення сутності поняття «собівартість»

№	Автор(джерело)	Сутність поняття «собівартість»
1	А.В.Шегда [96]	Собівартість продукції - це виражені в грошовій формі сукупні витрати на підготовку і випуск продукції.
2	Н.Г. Міценко [56]	Собівартість - це один з основних показників потреби в обігових коштах, планування прибутку, визначення економічної ефективності окремих організаційно-технічних заходів і виробництва загалом, для внутрішньозаводського планування а також для формування ціни.
3	М.І.Маниліч, О.В. Миронюк[49]	Собівартість відшкодовує витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції для здійснення процесу відтворення і виражає при цьому складну систему економічних зв'язків і залежностей, що мають місце в процесі виробництва і обігу товару кожного суб'єкта господарювання.
4	Ф.Ф. Бутинець [11]	Собівартість продукції – це грошове вираження витрат підприємства, пов'язане з виробництвом та збутом продукції, виконанням робіт, наданням послуг.
5	І.Є.Давидович [20]	Собівартість - це виражені у грошовій формі витрати, пов'язані з підготовкою, організацією, веденням виробництва та реалізацією продукції (виконання робіт, надання послуг).

Собівартість промислової продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво і збут. Витрати на виробництво утворюють виробничу (заводську) собівартість, а витрати на виробництво і збут – повну собівартість промислової продукції[15].

Як економічна категорія собівартість продукції виконує наступні функції (рис.1.1.):

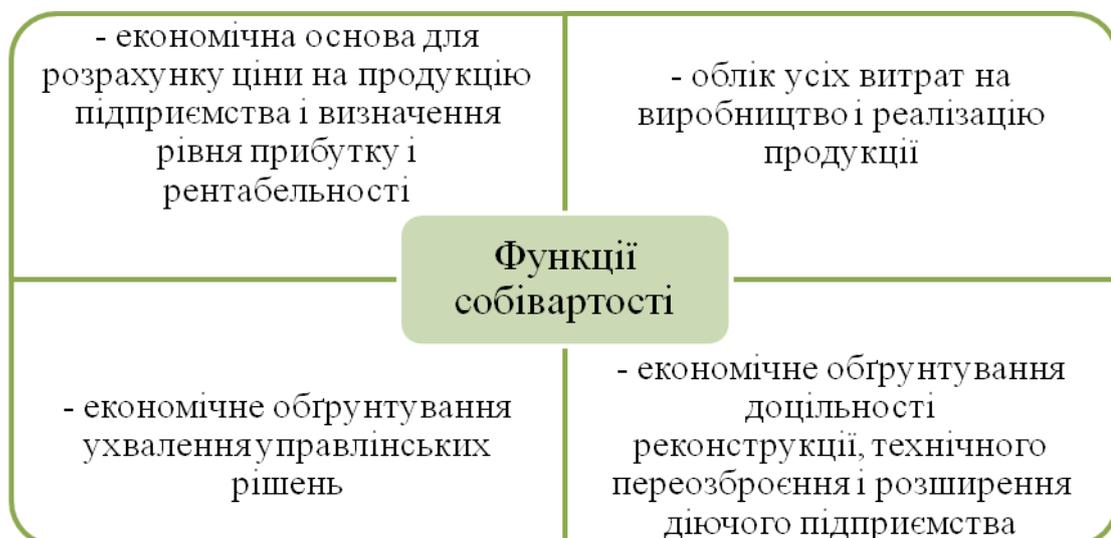

Рисунок 1.1 – Функції собівартості продукції[14]

У П(С)БО 16 «Витрати» згадуються два види собівартості які стосуються продукції (робіт, послуг):

Виробнича собівартість включає: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати і розподілені загальновиробничі витрати.

Собівартість реалізованої продукції розраховується як виробнича собівартість збільшена на суми нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та понаднормативних виробничих витрат[5].

У науковій статті Бондаренко Н.М. та Устименко А.К. було досліджено та узагальнено погляди вчених щодо класифікаційних ознак собівартості та було представлено узагальнену її класифікацію на рисунку 1.2.

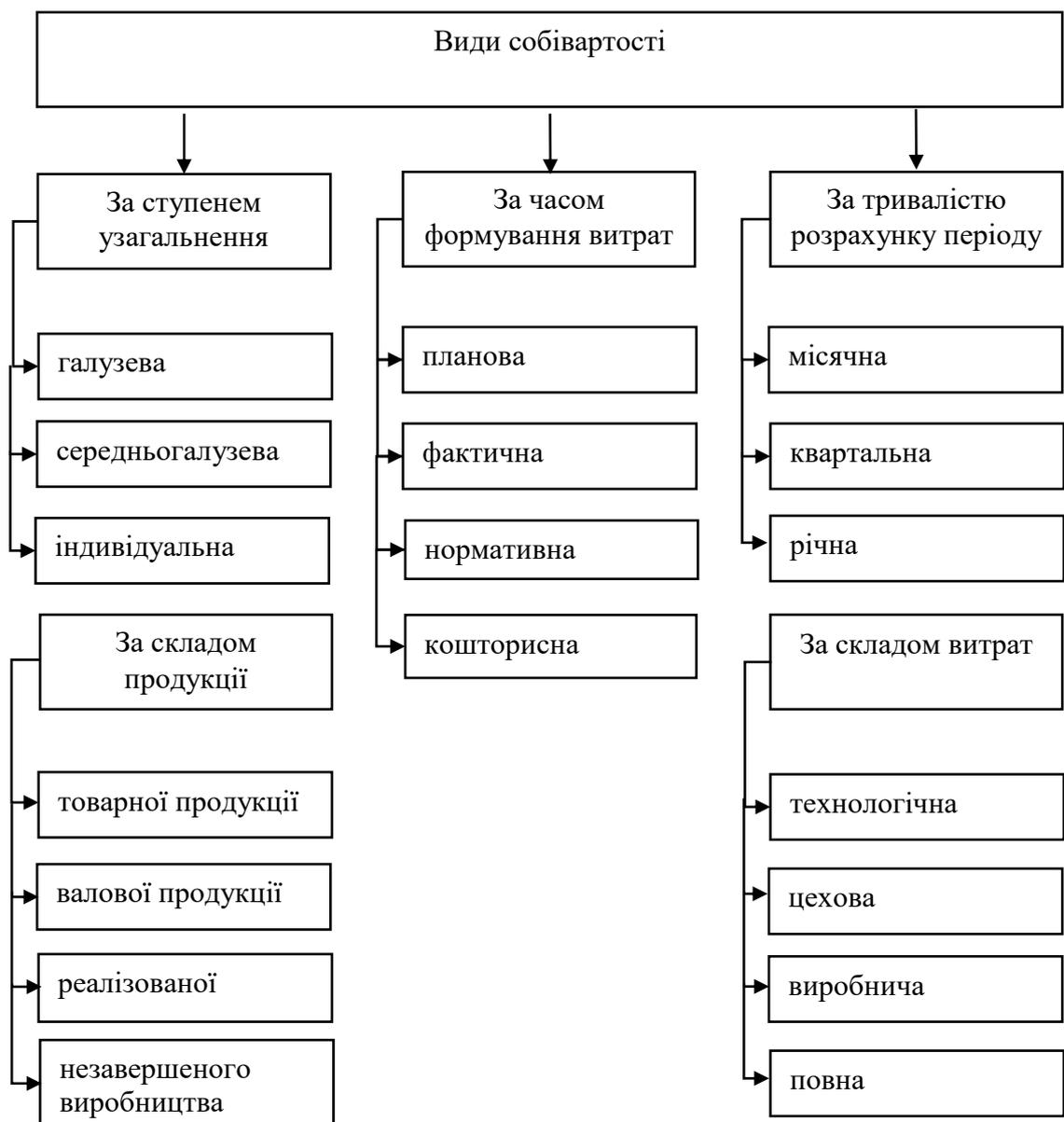

Рисунок 1.2 – Види собівартості за складом витрат[9]

Дана класифікація об'єднує у собі концептуальні для потреб управління собівартістю ознаки та її види, а тому дозволяє вчасно прийняти ефективне управлінське рішення.

З метою проведення економічного аналізу рівня витрат підприємства собівартість продукції класифікують за низкою ознак [33]:

1. За ступенем узагальнення можна виділити індивідуальну та суспільну собівартості продукції:

Індивідуальні собівартість, яка визначається на рівні підприємства. По окремих видах продукції її рівень залежить від місцевих зоотехнічних, агрономічних, технічних, організаційно-економічних і природних умов.

Галузева собівартість відбиває сукупні витрати на виробництво та реалізацію продукції всіх підприємств галузі [15,48].

Середньогалузева собівартість – характеризує рівень витрат на продукцію у середньому за сукупністю підприємств галузі. Її визначають як середньозважену величину, де вагою є обсяг випуску продукції на підприємствах галузі.

2. Залежно від часу формування витрат розрізняють нормативну, планову, фактичну та кошторисну собівартість продукції:

Нормативна собівартість формується з витрат на виробництво та реалізацію продукції, визначених на основі діючих норм витрат ресурсів[9].

Планова собівартість включається до початку планового періоду, що дає можливість здійснювати економію й організацію контролю за витратами коштів, за господарською діяльністю підприємств і їх виробничих підрозділів протягом планового періоду.

Фактична собівартість визначається за результатами господарської діяльності на основі фактичних витрат і обсягу одержаної продукції. Вона дає змогу визначити прибуток підприємства та економічну ефективність виробництва кожного виду продукції (робіт, послуг) виявити причини низької дохідності або збитковості окремих галузей, визначити резерви скорочення витрат на одиницю продукції [49,52].

Кошторисна собівартість відображає витрати підприємства на виріб або замовлення, які виконуються в одиничному (індивідуальному) виробництві або в разовому порядку[9].

3. Залежно від послідовності формування витрат на виробництво та збут продукції розрізняють технологічну, цехову, виробничу та повну собівартість продукції:

Технологічна собівартість – сума витрат на здійснення технологічного процесу виготовлення продукції, за винятком витрат на куплені деталі та вузли. Включає витрати на: сировину, матеріали, паливо, енергію; технологічні потреби, заробітну плату виробничих робітників з нарахуваннями; технологічне обслуговування, ремонт та амортизацію обладнання[15].

Цехова собівартість продукції включає всі прямі поточні витрати, пов'язані з виробництвом продукції у межах цеху (технологічна собівартість; вартість напівфабрикатів та послуг інших підрозділів; витрати на управління та обслуговування виробництва в межах цеху).

Виробнича собівартість продукції охоплює витрати на виробництво продукції в межах усього підприємства, тобто як прямі, так і накладні виробничі витрати (витрати на енергію, спожиту в технологічних цілях, витрати на утримання й експлуатацію обладнання, амортизація будівлі виробничого корпусу тощо) [49].

Повна собівартість продукції – це сукупність витрат, що складаються з виробничої собівартості та позавиробничих витрат підприємства (адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат).

4. У залежності від рівня виготовлення продукції та її реалізації розрізняють собівартість товарної, реалізованої, валової продукції та незавершеного виробництва[9]:

Собівартість товарної продукції – сукупність усіх витрат на виробництво всіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених для продажу або реалізації різним споживачам[52].

Собівартість валової продукції – показник величини витрат, що застосовується на підприємствах, для яких характерною рисою є нестабільна

величина залишків незавершеного виробництва. Складається з виробничої собівартості продукції, реалізованої протягом звітної періоду; нерозподілених постійних загальновиробничих витрат; понаднормових виробничих витрат; її величина розраховується виходячи зі зміни величини нереалізованої продукції на початок і кінець розрахункового періоду.

Собівартість реалізованої продукції(робіт, послуг)складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізована протягом звітної періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та понаднормативних виробничих витрат[62,74].

Собівартість незавершеного виробництва – вартість продукції часткової готовності у зв'язку з незакінченим технологічним циклом її виготовлення на певну звітну дату.

5. За тривалістю розрахункового періоду розрізняють місячну, квартальну, річну собівартість.

Об'єктами аналізу собівартості є такі показники:

- витрати на одну гривню продукції;
- виробнича собівартість продукції за калькуляційними статтями та за елементами витрат;
- собівартість одиниці окремих видів продукції.

Під час обчислення собівартості продукції важливе значення має визначення складу витрат, які вона включає [66].

Витрати – важлива та складна категорія, яка є одним із вирішальних чинників впливу на фінансові результати суб'єктів господарювання, тому інформація про витрати має займати центральне місце в системі управління як підприємством у цілому, так і кожним його структурним підрозділом [55].

Методологічною базою обліку витрат та їх визначення є велика кількість нормативно-правових документів національного призначення. Основним із них є П(С)БО 16 «Витрати», в якому визначаються основи формування в обліку інформації про витрати та її розкриття в фінансовій звітності підприємства.

Відповідно до пункту 6 П(С)БО 16, витратами звітної періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення

власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [5].

Витрати мають достатньо розширену структуру, тому для їх аналізу необхідна класифікація. На думку, І.М. Грабової, класифікація витрат – це поділ їх на класи на основі певних загальних ознак об'єктів і закономірних зв'язків між ними [18].

Класифікація витрат здійснюється з метою раціональної організації планування, бухгалтерського обліку, калькулювання та аналізу витрат, за такими ознаками (рис.1.3):

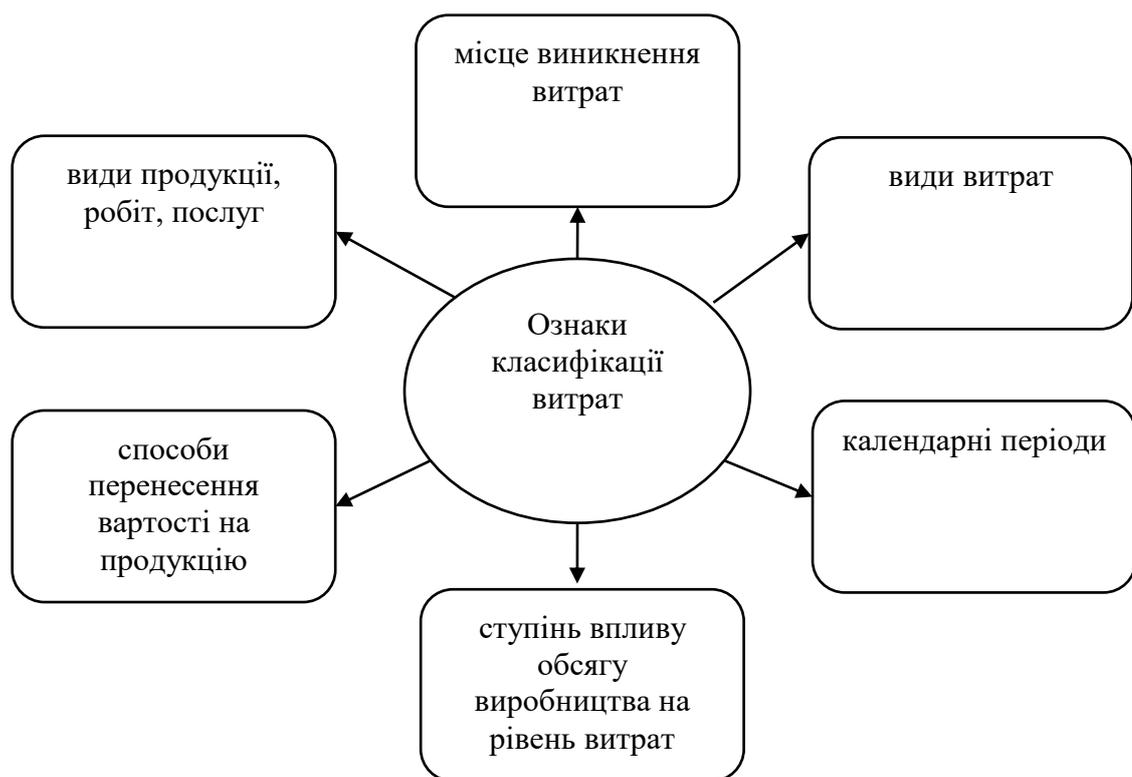

Рисунок 1.3 – Класифікація витрат відповідно до Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг)

У науковій літературі існує безліч різноманітних класифікаційних ознак. Вони дають можливість докладно визначити та проаналізувати витрати. Загальна класифікація витрат відображена у таблиці 1.2.

За способами включення в собівартість продукції розрізняють прямі та непрямі витрати. До прямих витрат належать витрати, пов'язані з виробництвом окремих видів продукції (на сировину, основні матеріали, покупні вироби і

напівфабрикати тощо), які можуть бути безпосередньо включені до їх собівартості. До непрямих витрат належать витрати, пов'язані з виробництвом кількох видів продукції (витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничі, загальногосподарські витрати), що включаються до собівартості за допомогою спеціальних методів [73].

Таблиця 1.2 – Класифікація витрат виробництва за різними ознаками [14]

№ з/п	Класифікаційні ознака	Види витрат
1	За центрами відповідальності (місцем виникнення витрат)	Витрати виробництва, цеху, дільниці, служби тощо.
2	За видами продукції, робіт, послуг	Витрати на вироби, типові представники виробів, групи однорідних виробів, разові замовлення, валову, товарну та реалізовану продукцію, тощо.
3	За способами віднесення на собівартість продукції (робіт, послуг)	Прямі, непрямі
4	За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	Змінні, постійні
5	За доцільністю витрачання	Ефективні (продуктивні), неефективні (непродуктивні)
6	За відношенням до собівартості продукції (робіт, послуг)	Витрати на продукцію, витрати періоду
7	За календарними періодами	Поточні витрати та одноразові
8	За можливістю здійснення контролю за витратами	Контрольовані та неконтрольовані
9	За видами витрат	Витрати за економічними елементами, витрати за статтями калькуляції
10	За видами діяльності	Витрати від звичайної діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної, інші витрати); витрати від надзвичайної діяльності

За відношенням до обсягу виробництва розглядають змінні та постійні витрати. Змінними називають витрати, загальна сума яких змінюється зі зміною обсягу виробництва продукції (надання послуг, виконання робіт). Постійні витрати відповідно не змінюються зі зміною обсягу виробництва, вона здійснюються в кожен період часу, тобто залежать від часу [14].

На рисунку 1.4 представлена класифікація прямих витрат згідно П(с)БО 16 «Витрати».

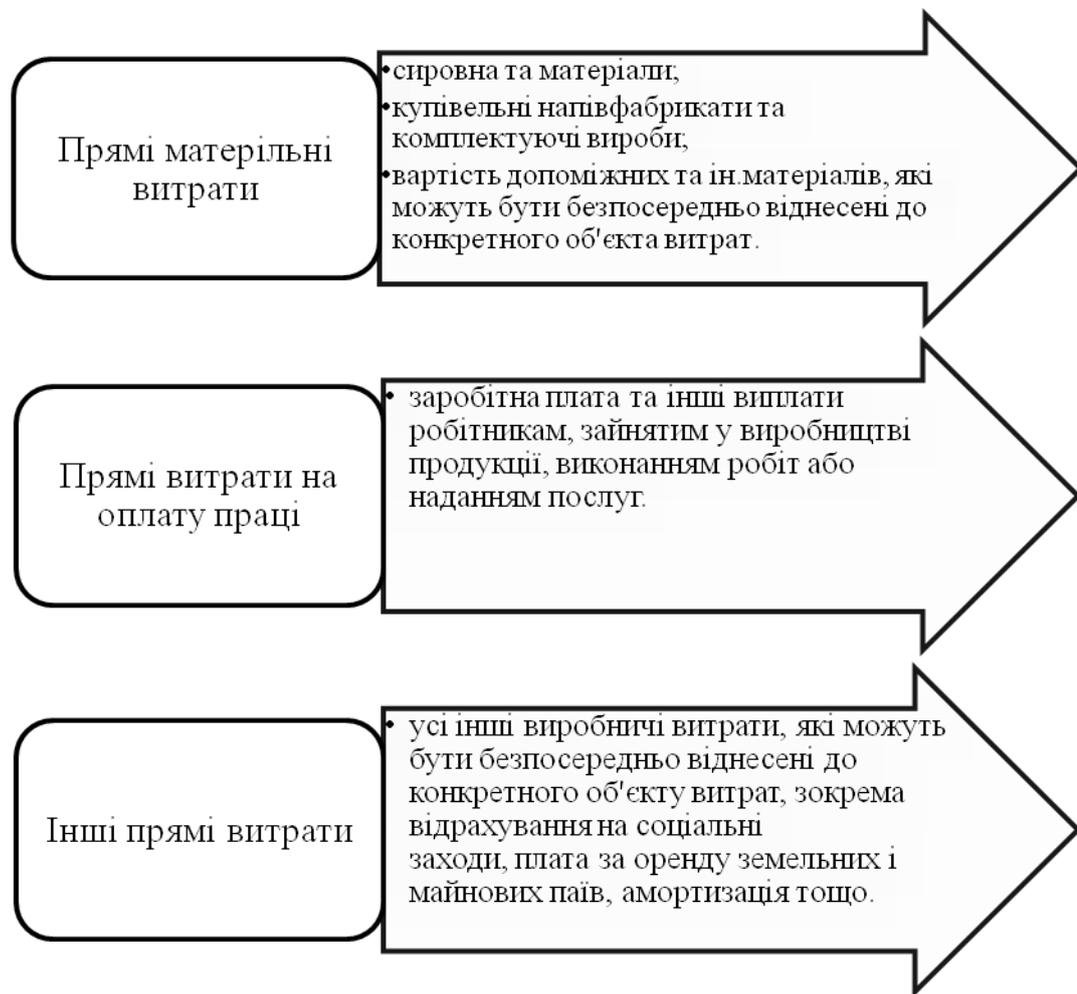

Рисунок 1.4 – Класифікація прямих витрат згідно П(С)БО 16 «Витрати» [5]

За доцільністю витрачання витрати бувають: ефективні – продуктивні витрати, які передбачені технологією та організацією виробництва; неефективні – це витрати непродуктивного характеру, у результаті яких не будуть отримані доходи[14].

За відношенням до собівартості продукції розрізняють витрати на продукцію та витрати періоду. Витрати на продукцію - це витрати, пов'язані з виробництвом. У виробничій сфері до таких витрат належать усі витрати (матеріали, зарплата, амортизація основних засобів тощо), пов'язані з функцією виробництва продукції. Витрати на виробництво продукції створюють виробничу собівартість продукції (робіт, послуг). Витрати періоду – це витрати, що не входять до виробничої собівартості і розглядаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені. Це витрати на управління, збут продукції та інші операційні витрати[14].

Витрати на виробництво поділяються за календарними періодами на поточні та одноразові. Поточні, тобто постійні, звичайні витрати або витрати, у яких періодичність менша ніж місяць. Одноразові, тобто однократні витрати або витрати, які здійснюються періодично (періодичність більша ніж місяць) і спрямовуються на забезпечення процесу виробництва протягом тривалого часу[80].

За можливістю впливу на величину витрат вони поділяються на регульовані та нерегульовані. Контрольовані витрати піддаються контролю і впливу з боку центру відповідальності, де формується їхній рівень. Відповідно, неконтрольовані витрати є за межею можливостей такого впливу[80].

За видами витрати класифікуються за економічними елементами та за статтями калькуляції. За видами витрати класифікуються за економічними елементами та за статтями калькуляції. Під елементами витрат розуміють економічно однорідні види витрат. Витрати за статтями калькуляції - це витрати на окремі види виробів, а також витрати на основне і допоміжне виробництво[80].

Пункт 21 П(с)БО 16 виділяє 5 економічних елементів. Це:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні потреби;
- амортизаційні відрахування;
- інші витрати.

Групування витрат за економічними елементами є базою для планування оборотних коштів підприємства, оскільки дозволяє проаналізувати, що витрачено за поточний звітний період.

Групування витрат на виробництво за економічними елементами представлено на рисунку 1.5.

До складу елемента "Матеріальні затрати" включається вартість витрачених у виробництві:

- сировини й основних матеріалів;
- купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів;
- палива та енергії;
- будівельних матеріалів;
- запасних частин;
- тари й тарних матеріалів;
- допоміжних та інших матеріалів.

До складу елемента "Витрати на оплату праці" включаються:

- заробітна плата за окладами й тарифами;
- премії та заохочення;
- матеріальна допомога;
- компенсаційні виплати;
- оплата відпусток та іншого невідпрацьованого часу;
- інші витрати на оплату праці.

До складу елемента "Відрахування на соціальні заходи" включаються:

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства;
- відрахування на інші соціальні заходи.

До складу елемента "Амортизація" включається:

- сума нарахованої амортизації основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів.

До складу елемента "Інші операційні витрати" включається:

- витрати операційної діяльності, які не увійшли до складу елементів наведених вище;
- витрати на відрадження;
- витрати на послуги зв'язку;
- плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Рисунок 1.5 – Склад витрат операційної діяльності за економічними елементами за П(С)БО16

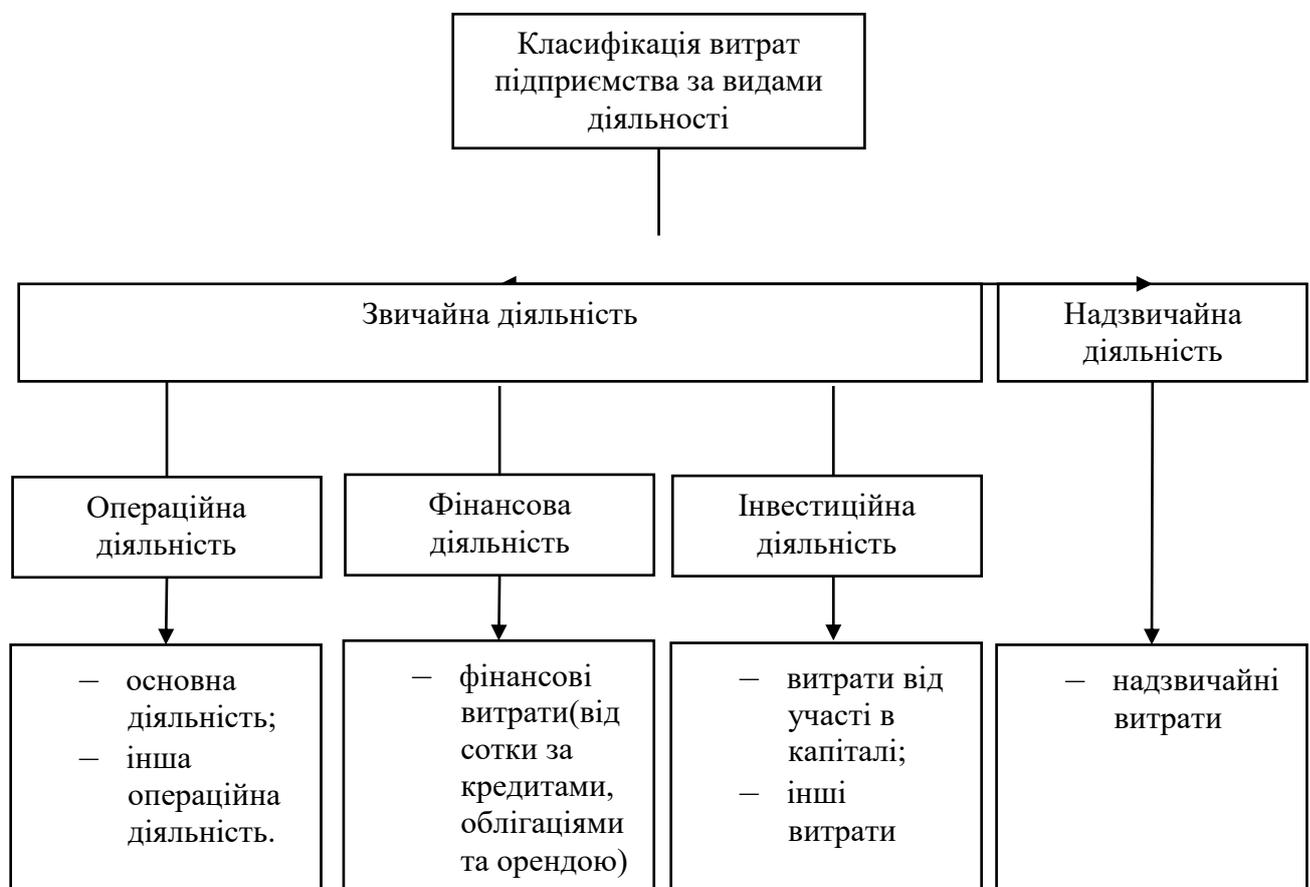
Зазначена класифікація не дозволяє здійснити контроль та аналіз витрат за цільовим призначенням у процесі виробництва, обчислити собівартість окремих видів продукції, установити обсяг витрат конкретних структурних підрозділів підприємства.

У зв'язку з цим виникає необхідність групувати витрати на виробництво ще й за статтями калькуляції, за якими обчислюється собівартість продукції[14].

Згідно П(с)БО 16 Підприємство самостійно встановлює перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) з урахуванням галузевої приналежності, продукції, що випускається, технологічного процесу та методу планування витрат на підприємстві.

Витрати підприємства поділяються в залежності від видів діяльності підприємства. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 (НП(С)БО 1) «Загальні вимоги до фінансової звітності» звичайною діяльністю підприємства вважається будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення. Надзвичайною діяльністю вважаються події та операції, настання яких у звітному періоді не є очікуваним, а за своєю сутністю вони відрізняються від витрат звичайної діяльності підприємства.

Класифікація витрат підприємства за видами діяльності представлена на рисунку 1.6.

Рисунк 1.6 – Класифікація витрат підприємства за видами діяльності за П(с)БОЗ

Витрати, пов'язані з основним видом діяльності підприємства (виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт) або такі, що забезпечують здійснення цієї діяльності, називаються операційними.

До фінансових витрат відносяться витрати на проценти (за користування кредитами отриманими, за облігаціями випущеними, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 31 "Фінансові витрати").

Витрати пов'язані з інвестиційною діяльністю, мають місце під час довгострокового вкладення підприємством капіталу з метою отримання прибутку (капітальне будівництво, розширення та розвиток виробництва, придбання довгострокових цінних паперів тощо).

Надзвичайні витрати включаються до фінансової звітності за вирахуванням суми, на яку зменшується податок на прибуток від діяльності підприємства внаслідок збитків від надзвичайних подій.

Найбільшу частину з усіх витрат підприємства займають операційні витрати (рис.1.7). За функціями їх поділяють на витрати на виробництво, адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати.

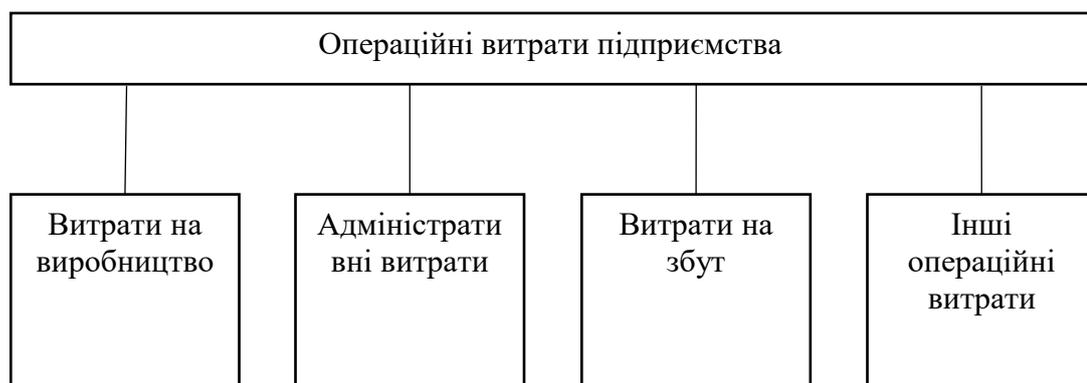

Рисунок 1.7 – Структура операційних витрат підприємства за П(С)БО 16 «Витрати»

Витрати на виробництво включають витрати матеріальний та трудових ресурсів, які безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг).

До адміністративних витрат відносяться витрати спрямовані на обслуговування та управління підприємством [5]:

- загальні корпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів тощо);
- витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;
- витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, охорона).

Витрати на збут включають витрати підприємства на заробітну плату працівників відділу збуту з нарахуваннями на неї, утримання та амортизацію основних фондів та нематеріальних активів, що безпосередньо пов'язані з реалізацією продукції, витрати на утримання складів готової продукції, фірмових магазинів, комісійні торговим агентам, витрати на рекламу, маркетинг тощо [5].

До інших операційних витрат відносять витрати підприємства на плату за орендоване майно, собівартість реалізованих виробничих запасів, витрати на покриття сумнівних та безнадійних боргів дебіторів підприємства, суми втрат від знецінення запасів, нестач і псування матеріальних цінностей тощо [5].

Отже, можна зробити висновок, що структура та класифікація витрат займає найважливіше значення для промислових підприємств, так як дають змогу краще проаналізувати витрати та при першій можливості зменшити або оптимізувати їх. Також можна сказати, що стандартна класифікація витрат підходить не всім підприємствам. Звідси виходить, що необхідно розробляти класифікацію витрат згідно з особливостями основної діяльності підприємства, адже вона є важливою передумовою підвищення ефективності управлінського та фінансового обліку.

1.2. Сутність і види калькуляцій собівартості продукції та етапи їх формування

Обчислення собівартості продукції (робіт, послуг) називають калькулюванням. Метою калькулювання собівартості є визначення витрат, які припадають на одиницю продукції. Кінцевим результатом калькулювання собівартості є складання калькуляцій.

Калькуляція – це представлений у табличній формі бухгалтерський розрахунок витрат у грошовому виразі на виготовлення одиниці виробу або партії виробів, а також на виконання робіт та послуг.

У калькуляціях показують, якого виду витрати та в якому обсязі включаються до собівартості одиниці того чи іншого виробу. Калькуляцію використовують для визначення середніх витрат виробництва та собівартості та реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг[14].

Калькулювання собівартості продукції — це процес, який складається з трьох послідовних процедур-етапів , які зображені на рисунку 1.8:

Рисунок 1.8 - Етапи калькуляційного процесу

Залежно від призначення калькуляції бувають: планові, нормативні, кошторисні, проектні, госпрозрахункові та звітні[85].

Використовуючи прогресивних норм витрат матеріалів, сировини, палива, енергії, витрат праці, експлуатації устаткування і норм витрат організації, обслуговування виробництва складають планову калькуляцію.

Кошторисна калькуляція розробляється аналогічно плановій на разові роботи і виробництво виробів на замовлення зі сторони. на основі неї визначають ціну під час розрахунку із замовником.

Калькуляція, що складається за нормами витрат сировини, матеріалів, палива, енергії, напівфабрикатів, нормами і розцінками заробітної плати, затверджених кошторисом витрат з управління й обслуговування виробництва називається нормативною. Вона визначає собівартість продукції на момент її складання.

Проектна калькуляція складається для проектуванні виробництва і призначена для обґрунтування ефективності проектованих нових виробництв і технологічних процесів. вона розробляється за укрупненими нормами витрат

Калькуляція, яка відображає фактичну собівартість одиниці продукції – звітна калькуляція. Вона складається за тими ж статтями витрат, що і планова, але враховує деякі обґрунтовані втрати й витрати, не передбачені плановою калькуляцією. Це можуть бути втрати від браку, витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування, недостача матеріальних цінностей у виробництві та на складі за відсутності винних осіб тощо).

Госпрозрахункову калькуляцію розробляють на продукцію підрозділів підприємства, як правило, тільки за тими статтями, на які вони роблять вплив[85].

Отже, у процесі калькулювання собівартості продукції потрібно:

1. Обрати об'єкт калькулювання та визначити калькуляційну одиницю.
2. Уточнити вид калькуляції.
3. Обрати доцільний метод калькулювання.
4. Обґрунтувати калькуляційні статті та методики їх розрахунку.

Калькулювання собівартості продукції передбачає вибір об'єкта калькулювання, калькуляційної одиниці, методу калькулювання та калькуляційних статей витрат.

Згідно зп. 4 П(С)БО 16 об'єкт витрат – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, що потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат. До них належать готова продукція (основна і допоміжна), напівфабрикат, вузол, деталь, роботи, послуги.

Калькуляційна одиниця – це кількісна міра конкретного об’єкта калькулювання (тобто метрична одиниця виміру конкретного об’єкта). Перелік основних калькуляційних одиниць та об’єктів калькулювання наведено у таблиці 1.3.

Калькуляційна одиниця продукції визначається особливостями виготовлення та реалізації, мірою її натурального виміру, які застосовуються в даній галузі промисловості, і повинна відповідати одиниці виміру, прийнятої у стандартах чи технічних умовах на відповідний вид продукції.

Таблиця 1.3 – Об’єкти калькулювання та калькуляційні одиниці [14]

Об’єкт калькулювання	Калькуляційна одиниця
Виробниче замовлення	<ul style="list-style-type: none"> - група однорідних виробів; - типовий представник групи; - об’єкт робіт, послуг; - виріб; - вузол; - деталь; - умовна одиниця
Виріб	<ul style="list-style-type: none"> - група однорідних виробів; - типовий представник групи; - комплект; - вузол; - деталь; - типорозмір; - артикул; - марка
Продукт (напівфабрикат)	<p>Вагова одиниця в перерахунку на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Стандарт продукту; - Прийнятий умовний стандарт; - Інші натуральні одиниці. <p>Вагова одиниця в натурі: кг, тис. кг, т, тис. т.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Натуральні одиниці: шт., комплект, м, кв. м, куб. м, л, декалітр, рулон, пачка, тисяча шт., комплектів, умовна одиниця
Переділ (стадія, фаза)	<ul style="list-style-type: none"> - стадія технологічного процесу; - фаза технологічного процесу; - напівфабрикат; - продукт

Калькуляційна одиниця продукції визначається особливостями виготовлення та реалізації, мірою її натурального виміру, які застосовуються в даній галузі промисловості, і повинна відповідати одиниці виміру, прийнятої у стандартах чи технічних умовах на відповідний вид продукції.

При калькулюванні витрати підприємства групують відповідно до калькуляційних статей.

Основні статті калькуляції, з яких і формується собівартість окремих видів продукції, наведена на рисунку 1.9.

Рисунок 1.9 – Калькуляційні статті витрат

Статті калькуляції включають витрати, що відрізняються між собою функціональною роллю у виробничому процесі й місцем виникнення. Список статей може бути різним, що обумовлено особливостями галузі підприємства.

1.3. Способи та методи калькулювання собівартості продукції підприємства

В залежності від виду продукції, робіт і послуг, її складності, типу, характеру технологічного процесу і організації виробництва на промислових підприємствах можуть застосовуватися різні методи обліку витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції.

Метод обліку витрат і калькулювання собівартості – це сукупність прийомів організації документування та відображення виробничих витрат, які дозволяють

визначити собівартість продукції (робіт, послуг) та отримати необхідну інформацію для контролю за процесом формування собівартості[14].

Сучасні методи обліку витрат та калькулюванні собівартості можна поділити на дві групи (табл. 1.4):

Таблиця 1.4 – Існуючі методи обліку витрат та калькулювання собівартості продукції [71]

Група методів за країнами виникнення і застосування	Методи за походженням у літературних джерелах
Перші – вітчизняні та методи країн ближнього зарубіжжя	Нормативний, позамовний, попередільний, попроцесний.
Друга – методи далекого зарубіжжя	Стандарт-кост, директ-кост, таргет-костинг, АВС-метод, кайзен-костинг, метод EVA, CVP-аналіз, LCC-аналіз, кост-кілінг, бенчмаркінг, функціонально-вартісний аналіз

Знову ж таки цей поділ досить умовний, оскільки нормативний метод і стандарт-кост мають багато спільних рис [71].

Класифікацію методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції представлено на рисунку 1.10.

Рисунок 1.10 – Класифікація методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції на підприємстві

На практиці можуть застосовуватися також і комбіновані методи обліку витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції, які дозволяють максимально використовувати привілеї окремих методів для прийняття управлінських рішень. Розглянемо традиційні та зарубіжні методи калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Характеристика вітчизняних та зарубіжних методів калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг)[47]

Метод	Характеристика
Вітчизняні методи калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг)	
Простий (однопередільний, попроцесний) метод	<p>Застосовується на підприємствах із масовим характером виробництва одного або декількох видів продукції, малим періодом технологічного процесу і відсутністю в більшості випадків незавершеного виробництва.</p> <p>Цей метод використовується для калькулювання транспортної продукції: перевезень вантажів і пасажирів, переробки вантажів. Варто зазначити таку відмінну рису попроцесорного методу калькулювання, як відсутність напівфабрикатів завершеного виду. Це дуже важлива ознака, тому що саме він найбільш чітко вказує на відмінність попроцесорного і попередільного методів.</p> <p>Суть цього методу зводиться до прямого розрахунку, тобто усі витрати на виробництво по статтям калькуляції поділяються на кількість виготовленої продукції. У результаті отримуємо собівартість одиниці продукції.</p>
Нормативний метод	<p>Метод застосовується, як правило, на підприємствах обробних галузей промисловості з масовим і крупносерійним характером виробництва, де виробляється різноманітна і складна продукція, яка складається з великої кількості деталей і вузлів (наприклад, на підприємствах машинобудування, швейної, взуттєвої, трикотажної, меблевої, шинної промисловості).</p> <p>Він є найбільш прогресивний метод, адже дозволяє ефективно використовувати дані обліку для виявлення резервів зниження собівартості і оперативного управління виробничим процесом. Цей метод дозволяє визначати собівартість вже в процесі виробництва, а не після завершення звітної періоду. Витрати на виробництво підрозділяються на дві частини: витрати в межах норм і відхилення від норм. Усі витрати в межах норм враховуються без угруповання, за окремими замовленнями. Відхилення від встановлених норм аналізуються з урахуванням причин їх появи і винуватців, що дає можливість попереджати їх появу у процесі роботи в подальшому.</p> <p>Нормативний метод характеризується тим, що на підприємстві по кожному виду виробу на основі діючих норм та кошторисів витрат складається попередня калькуляція нормативної собівартості виробу, тобто калькуляція собівартості, обчислена за діючими на початок місяця нормами витрат матеріальних і трудових ресурсів.</p>

Позамовний метод	<p>Метод, який використовується на підприємствах, що виробляють одиничні, унікальні або виконувани на спеціальне замовлення виробу. При цьому об'єктом обліку та калькулювання є окреме виробниче замовлення. Для обліку витрат на кожне замовлення відкривають окремий аналітичний рахунок із зазначенням шифру замовлення. При цьому методі всі прямі витрати враховуються в розрізі встановлених статей калькуляції за окремими виробничими замовленнями, інші витрати враховуються за місцем їх виникнення та включаються до собівартості окремих замовлень відповідно до встановленої бази розподілу. Решта витрат враховуються за місцями їх виникнення, призначенням і статтями калькуляції. Тобто, об'єктом обліку витрат і об'єктом калькулювання є виробниче замовлення.</p>
Попередільний метод	<p>Застосовують переважно на підприємствах, що масово випускають однорідну продукцію, технологічний процес виготовлення якої передбачає кілька послідовних переділів. Класичними прикладами попередільного виробництва є хімія і нафтопереробка, металургія, текстильна, цементна, лакофарбова, харчова, борошномельна, скляна промисловість.</p> <p>Сутність цього методу полягає в наступному: оскільки процес випуску готової продукції складається в основному з декількох послідовних технологічно закінчених переділів (<i>переділ</i> – це закінчена частина технологічного процесу або сукупність виробничих операцій, в результаті яких з сировини і матеріалів виходить проміжний продукт (напівфабрикат) чи з напівфабрикату готовий виріб), то як правило, обчислюють собівартість продукції кожного окремо узятото переділу, тобто не тільки готового продукту, але і напівфабрикатів, адже вони можуть бути частково (часом у значних розмірах) реалізовані на сторону в якості готової продукції. Отже, об'єктом калькулювання є вид або група продукції кожного переділу. При цьому методі обліку витрати, враховані по першому переділі, включаються в собівартість другого. У другому переділі підсумовуються витрати першого і другого переділів та передаються в наступний (третій) переділ і так далі – аж до останнього переділу.</p>
Зарубіжні методи калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг)	
Стандарт-кост	<p>Означає собівартість, яку встановлено заздалегідь. Її зміст полягає в тому, що в обліку відображується те, що повинно статися (нормативні або стандартні витрати), а не те, що сталося (фактичні витрати); враховується не дійсне (факт), а належне (стандарт), і окремо обліковуються відхилення у фінансових результатах підприємства.</p>
Директ-костинг	<p>Собівартість розраховують за прямими витратами, до яких включають непрямі витрати в частині змінних витрат</p>
Таргет-костинг	<p>Метод управління витратами за цільовою собівартістю. За цього методу японські менеджери традиційну формулу ціноутворення застосовують «навиворіт», перетворивши її у рівняння: Ціна – Прибуток = Собівартість. Це їм дало змогу отримати простий інструмент контролю та економії витрат ще на стадії проектування, оскільки тут собівартість виробу розраховують виходячи з попередньо встановленої ціни реалізації. За цього методу необхідність утримувати цільову собівартість запобігає спокусі менеджерів застосовувати більш дорогу технологію або матеріал, оскільки це може призвести до необхідності перепроектування продукту.</p>

Кайзен-костинг	На відміну від таргет-костингу – це метод, який полягає в постійному вдосконаленні якості процесів на всьому підприємстві за участі всіх його працівників, мотивуючи їх робити усе, що веде до зменшення непродуктивних витрат. Взаємодія методів таргет-костинг та кайзен-костинг дає змогу ефективно управляти собівартістю.
ABC-метод (Activity-Based Costing)	Облік витрат на основі видів діяльності, передбачає виокремлення основних видів діяльності в межах підприємства; створення для кожного основного виду діяльності центрів витрат – групування витрат; поділ операцій підприємства на чотири групи: операції на рівні одного виробу, операції на рівні партії виробів, операції на рівні певного виду продукції, операції на рівні підприємства.
Функціонально-вартісний аналіз (FSA)	Це інструмент управління процесами, що вимірює вартість виконаної послуги. Якщо за традиційними методами розраховують витрати на певний вид діяльності за категоріями витрат, то цей метод показує вартість виконання всіх етапів процесу. Метод спрямований на мінімізацію витрат за умов збереження якісних показників і показників призначення продукції.
Метод економічної доданої вартості (EVA)	Дає можливість прив'язати створення вартості до певних груп робітників або підрозділів і так отримувати критерій для диференційованої винагороди за виконану роботу. Формула розрахунку EVA складається тільки з фінансових показників, що призводить до недооцінки таких чинників довгострокового успіху, як знання персоналу, інформаційні технології, корпоративна культура.
Кост-кілінг	Метод, особливостями застосування якого є зменшення витрат на оплату праці, а отже, скорочення штату працівників, вивільнення і продаж активів, що мало або зовсім не використовуються, повне або практично повне зменшення витрат на соціальну сферу. Цей метод передбачає скорочення витрат через жорсткий тиск на постачальників, зменшення ланцюга руху сировини, пошук нових постачальників або оптимізацію структури наявних.
CVP-аналіз (Аналіз точки беззбитковості)	Ґрунтується на зіставленні трьох величин – витрат підприємства, доходу від реалізації й отриманого прибутку, залежність яких дає змогу визначити обсяг реалізації, що за відомих величин постійних витрат підприємства і змінних витрат на одиницю продукції забезпечить беззбитковість діяльності або запланований фінансовий результат.
LCC-аналіз	Розрахунок витрат за етапами життєвого циклу продукції. Його застосовують у стратегічному управлінні, оскільки він охоплює період у кілька років. Планові витрати визначають за кожною стадією життєвого циклу продукту – розробка, виведення на ринок, зростання, зрілість і спад. Це єдиний метод управління витратами, який передбачає врахування впливу інфляції через дисконтування грошових потоків у прийнятті рішень.
Бенчмаркінг	Процес пошуку еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним, ідентифікація відмінностей, визначення їх причин, виявлення резервів зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції. Для цього методу обов'язковим є використання порівняльної бази, пошук конкурентів, аналіз внутрішнього середовища фірми, виявлення недоліків управлінського, виробничого, комерційного процесів.

Вибір способу калькулювання залежить від багатьох факторів. Немає універсального методу, який враховував би всі умови виробництва, види продукції тощо. тому треба зважено ставитись до вибору способу калькулювання, враховуючі всі переваги та недоліки методів, що існують.

1.4. Фактори зниження собівартості продукції підприємства

Собівартість продукції є комплексним поняттям, і вона залежить від впливу багатьох різноманітних чинників.

Всі чинники, можна зобразити на рисунку 1.11.

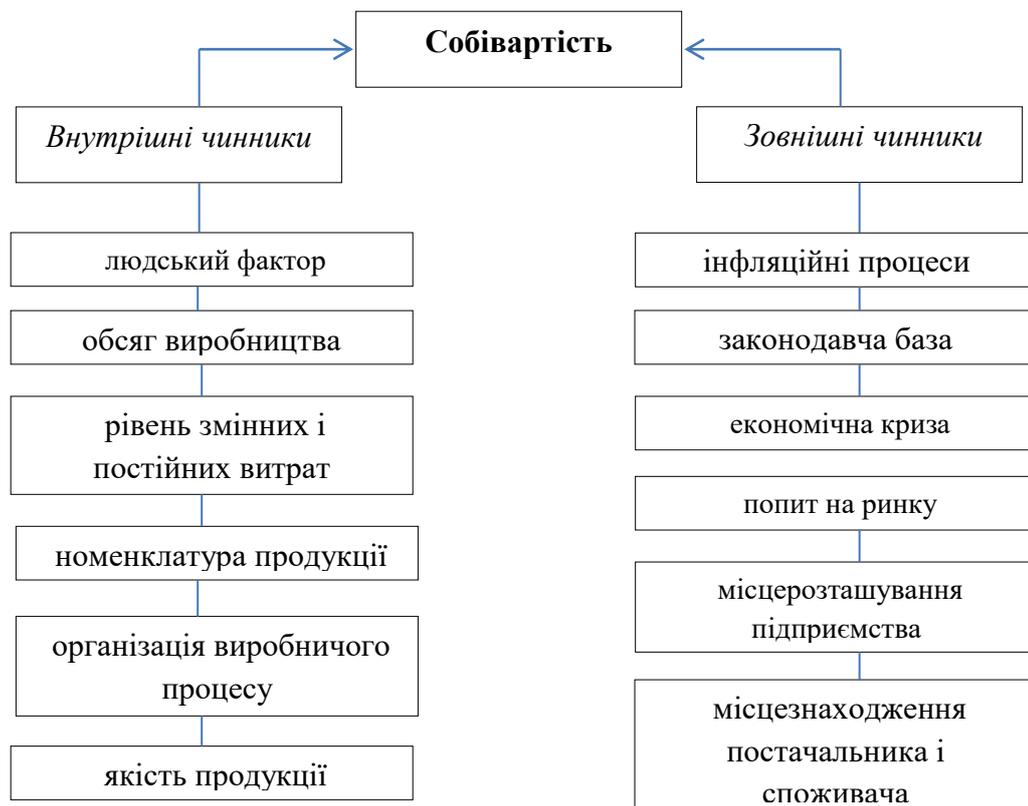

Рисунок 1.9 – Чинники , які впливають на собівартість продукції

Зниження собівартості продукції – одна з важливих задач підприємства, тому що це дозволяє збільшити прибуток, покращити фінансовий стан, збільшити конкурентоздатність продукції розвитку підприємства [23].

Серед шляхів зниження собівартості виділяють[23]:

- підвищення технологічного рівня виробництва (вдосконалення техніки, технології, механізації, автоматизація виробничих процесів, використання нових видів сировини);
- вдосконалення організації виробництва та праці (розвиток спеціалізації виробництва, удосконалення організації праці);
- зміна структури та обсягу продукції (відносне зменшення умовно-постійних витрат, зміна структури випуску продукції);
- галузеві та інші фактори.

Вдосконалення механізму управління витратами є ефективним тільки на основі комплексного системного підходу до вирішення проблеми зниження собівартості продукції на підприємстві.

Висновок до 1 розділу.

У першому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра було розглянуто теоретичні та методичні основи калькулювання собівартості продукції на підприємстві. Зазначено, що собівартість займає провідне місце серед показників, вживаних для оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства. Як найважливіша економічна категорія собівартість характеризує ефективність використання усіх використаних в процесі виробництва ресурсів, техніко-економічний рівень виробництва, якість управління. Будучи початковою базою для формування цін, робить безпосередній вплив на величину прибутку і рівень рентабельності виробництва продукції підприємства. Наведено сутність і види калькуляцій собівартості продукції та етапи їх формування, способи та методи калькулювання собівартості продукції. особливу увагу приділено питанню зниження собівартості продукції підприємства

У наступних розділах кваліфікаційної роботи бакалавра буде виконаний аналіз та оцінка діючої системи калькулювання собівартості на ТОВ «Дельта». Це дозволить виявити основні напрями раціоналізації калькулювання собівартості продукції підприємства та розробити заходи щодо вдосконалення методів калькулювання собівартості продукції на товаристві.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ДЕЛЬТА»

2.1. Стан, сучасні проблеми та перспективи розвитку переробної промисловості України

За підсумками 2019 року індекс промислової продукції України впав на 0,5% та склав лише 85% від рівня 2013 року та 80,7% від рівня 2011 року (саме 2011 рік був останнім піком зростання промисловості, адже окремі обмежувальні заходи щодо українських товарів Російська Федерація почала приймати ще у 2012-2013 роках – на фоні підготовки до підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, яка тоді активно велася українською владою) [83].

Фактично у 2020 рік українська промисловість увійшла у кризовому стані – у січні падіння індексу промислової продукції склало 5,1%, у лютому – 1,5%. Та вже в березні вона отримала нищівний удар у вигляді пандемії COVID-19 та світової економічної кризи. Наслідком стало те, що в першому півріччі 2020 року індекс промислової продукції скоротився на 8,3%. Індекс промислової продукції у першому півріччі 2020 року склав лише 80,6% від рівня першого півріччя 2013 року та 77,7% від рівня першого півріччя 2013 року [83].

В 2014-2015 роках індекс промислової продукції обвалився, відповідно, на 10,1% та 12,3%. Після чого у 2016-2018 роках індекс промислової продукції демонстрував мінімальне зростання відновлювального характеру в межах 1,1-4%, що в умовах обвалу попередніх років можна вважати стагнацією. Основними чинниками стрімкого падіння в промисловості стали анексія Росією Криму, військове протистояння на сході країни разом з втратою контролю над частиною території Донбасу, втрата російського ринку та кооперації з російськими промисловими підприємствами, а також несприятлива кон'юнктура цін на основні товари українського експорту, технічні бар'єри та низький рівень кооперації

української промисловості з промисловістю Євросоюзу, падіння внутрішнього попиту та відкритість економіки України для імпорту промислової продукції.

Зміну індексу промислової продукції представлено на рисунку 2.1 [83].

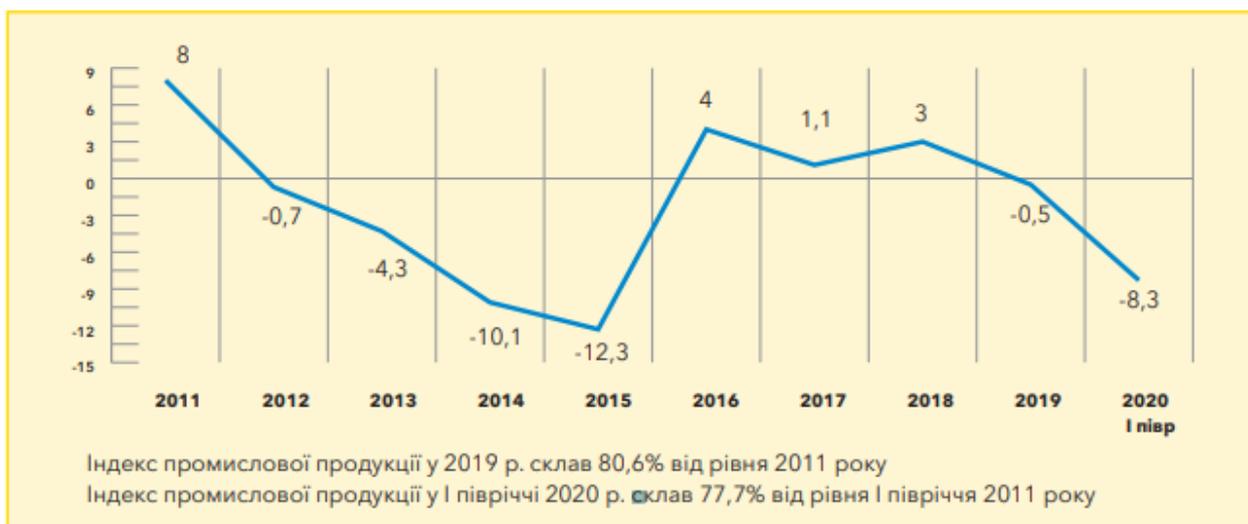

Рисунок 2.1 – Зміна індексу промислової продукції, %

Номінальний обсяг реалізованої продукції в найбільш технологічних секторах української промисловості (зокрема, у машинобудуванні та хімічній промисловості) з 2011 року по 2019 рік продемонстрував більш ніж двократне падіння.

Зростання за той же проміжок часу відбулося лише у виробництві фармацевтичної продукції, приблизно на 25%. За підсумками першого півріччя 2020 року спостерігається тенденція до подальшого занепаду в секторах машинобудування та хімічної промисловості, яка спровокована пандемією COVID-19 та світовою економічною кризою.

Частка реалізованої продукції найбільш технологічних секторів промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції за підсумками першого півріччя 2020 року знов зменшилась до мінімального рівня в 10%, який вже спостерігався у 2017-2018 роках. Це в півтори рази менше, ніж вона складала у 2011-2012 роках[83].

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України. Протягом 2011-2019 років частка реалізованої продукції переробної промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції дещо знижувалася та за підсумками 2019 року склала 64,4%.

Індекс промислової продукції у переробній промисловості став суттєво падати ще у 2013 році. У 2014 – 2015 роках падіння тільки прискорювалося. Загалом за 3 роки падіння склало майже 27%.

Головними причинами падіння спочатку стали превентивні санкційні заходи з боку Росії на тлі перемовин щодо підписанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. Зокрема, ще у 2013 році Російською Федерацією були введені обмежувальні заходи щодо імпорту продукції української харчової промисловості та частково – продукції машинобудування[83].

У 2014 – 2015 роках відбувся розрив коопераційних зв'язків між російськими та українськими підприємствами, набрали обертів війна санкцій тощо, що передусім негативно відобразилося на українському машинобудуванні та хімічній промисловості.

У 2016 році у переробній промисловості почалося зростання відновлюючого характеру. Зокрема, у зв'язку із покращенням світової кон'юнктури на ринку металів, завдяки можливостям із імпортозаміщенням у зв'язку з падінням курсу національної валюти, а також і у зв'язку із збільшенням доступу на ринки ЄС, щоправда передусім щодо продукції із низькою доданою вартістю.

На рисунку 2.2 представлено зміну індексу промислової продукції у переробній промисловості[83].

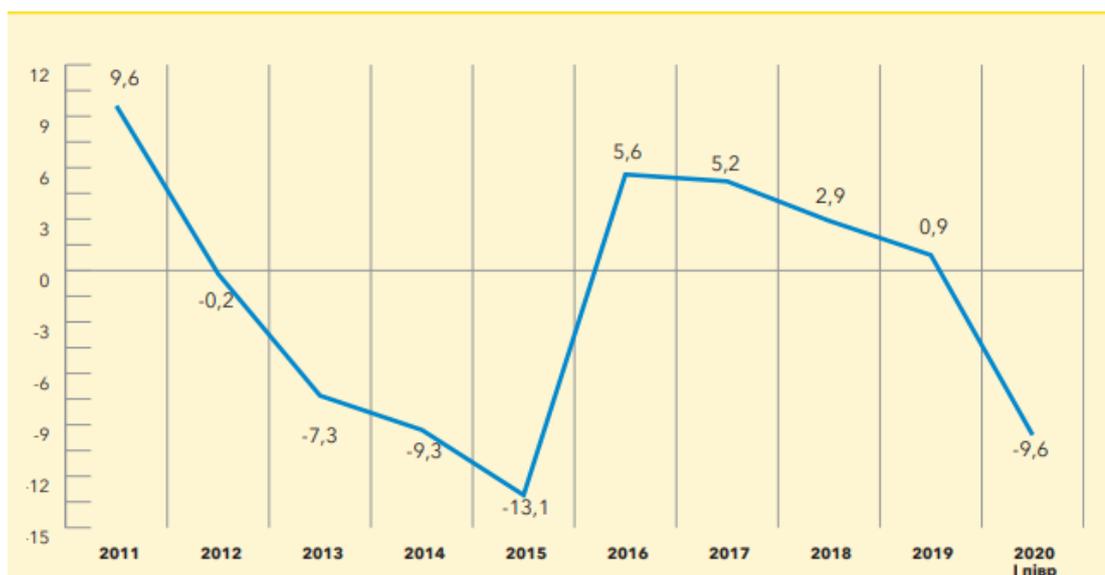

Рисунок 2.2 – Зміна індексу промислової продукції у переробній промисловості.

Втім вже у 2019 році темпи зростання переробної промисловості суттєво зменшились – до 0,9%. А в останні місяці минулого року фіксувалося падіння індексу. Зокрема, через штучну ревальвацію національної валюти через приплив спекулятивного капіталу на ринок облігацій внутрішньої державної позики, що знизило конкурентоспроможність українського товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. А також через погіршення кон'юнктури на ринку чорних металів у другому півріччі 2019 року[83].

У першому півріччі 2020 року падіння у переробній промисловості значно прискорилося на фоні пандемії COVID-19, карантинних заходів та світової економічної кризи.

2.2. Організаційно-правові основи діяльності підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Дельта» є суб'єктом господарювання, створеним відповідно до чинного законодавства України від 15.04.1998 року.

Організаційно-правова форма – ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.

Форма власності: приватна власність (на основі власності юридичних осіб).

Власники підприємства:

1) ТОВ «ТЕКРО НІТРА» бенефіціар Вондроуш Йозеф Словаччина, засновник : розмір внеску до статутного фонду: 53 478 525,06 грн (65.8%);

2) ТОВ «ТЕКРО» бенефіціар Кроц Мілош, Чеська Республіка. Розмір внеску до статутного фонду: 27 799 300,24 грн, Частка (%): 34,2028%

Розмір статутного капіталу :81 277 825,30 грн.

Товариство засноване юридичними особами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства.

Керівник підприємства Директор Сусло Максим Михайлович.

Юридична адреса: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 79\1 тел. (05364) 96443,(057) 7032313, E-mail: delta.kkz@ukr.net Максим

Основний вид діяльності підприємства:

- до 02.02.2019 року:

52.24 Транспортне оброблення вантажів

- до 24.07 2020 року:

46.90 Неспеціалізована оптова торгівля

- з 24.07 2020 року:

10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах

Інші види діяльності:

- 01.50 Змішане сільське господарство
- 01.62 Допоміжна діяльність у тваринництві
- 01.63 Післяурожайна діяльність
- 01.64 Оброблення насіння для відтворення
- 10.41 Виробництво олії та тваринних жирів
- 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної

промисловості

- 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
- 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля
- 47.19 Інші види роздрібною торгівлі в неспеціалізованих магазинах
- 47.76 Роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах
- 47.89 Роздрібна торгівля з лотків і на ринках іншими товарами
- 47.99 Інші види роздрібною торгівлі поза магазинами
- 52.10 Складське господарство
- 52.24 Транспортне оброблення вантажів

ТОВ «ДЕЛЬТА» є сучасним підприємством, що входить до групи компаній «ТЕКРО», і займається виробництвом продукції для сільськогосподарських тварин та птиці.

Основна виробнича програма товариства «Дельта» – виробництво білково-мінеральних вітамінних добавок та комбікормів для всіх видів

сільськогосподарських тварин та птиці, які відповідають вимогам державних стандартів України та міжнародним стандартам ISO, що знижує ризики під час виробництва і підвищує безпеку та якість готової продукції.

Система цінностей компанії є основою корпоративної культури. Це базова система принципів життя і діяльності компанії.

Основною метою компанії ТОВ «Дельта» в області безпеки харчової продукції для тварин є досягнення якості та безпечності продукції.

Головна цінність політики компанії – орієнтація на клієнта. У центрі кожної з послуг є клієнт і рішення його специфічних проблем. Компанія не намагається продавати продукцію, а намагається вирішувати проблеми клієнтів, в тому числі і через їх продукцію.

Компанія знає як живуть їх клієнти, та можуть поставити себе на їх місце і постійно вдосконалювати свою роботу, технологічні процеси, якість продукції ґрунтуючись на розумінні справжніх мотивів і потреб. Тому таке значення в їх роботі має сервіс і консультація. Для кожного клієнта пропонують унікальні комплексні послуги з урахуванням особливостей кого бізнесу, інтересів і можливостей, швидко реагуючи на його запити. Клієнт повинен бути задоволений співпрацею і для цього він повинен отримати результат.

Якість та безпечність продукції досягається шляхом бажання співробітників досягати поставленої мети.

Керівництво компанії не тільки розширити асортимент продукції, але й донести до клієнтів, що продукція компанії «Дельта» є гарантією якості та безпечності.

Основними напрямками діяльності підприємства є:

- Неспеціалізована оптова торгівля;
- Змішане сільське господарство;
- Допоміжна діяльність у товаристві;
- Після урожайна діяльність;
- Оброблення насіння для відтворення;
- Виробництво олії та товарних жирів;
- Виробництво продукції борошномельно-круп'яної промисловості;

- Виробництво білково-вітамінних концентратів і повнораціонних комбікормів за індивідуальними рецептами замовника (для всієї с/г птиці та тварин);

- Аналіз кормової бази у власній акредитованій лабораторії ;
- Комбікорми та комбікормові добавки;
- Оптова торгівля зерном;
- Необробленим тютюном;
- Насінням і кормами для тварин.

Компанія відповідає за свої дії перед співробітниками, клієнтами, партнерами і суспільством в цілому своєю репутацією, авторитетом та фінансами. Етика бізнесу ґрунтується на взаємній довірі. Довіра є однією з найважливіших складових у побудові відносин компанії як з клієнтами так і з партнерами так і з працівниками.

З 2018 року компанія «Дельта» є офіційним дистриб'ютором німецької компанії ADDCON. Німецька компанія ADDCON працює під лозунгом «Зелена хімія» та є найбільшим у світі виробником кормових кислот. На ринку України пропонує, підсилювачі продуктивності з бактерицидною дією (FORMI NDF), консерванти для кормів та кормової сировини, інокулянти для силосу.

В 2019 році завод компанії «Дельта» розробив та впровадив систему безпеки харчових продуктів - процес виробництва продукції «Дельта», а саме вітамінно-мінеральних преміксів, білково-мінерально-вітамінних добавок, комбікормів, соєвої макухи і олії відповідає вимогам міжнародного стандарту ISO 22000:2018.

Міжнародний стандарт ISO 22000:2018 допоможе компанії знизити ризики під час виробництва і підвищити безпеку та якість готової продукції.

Основним видом продукції підприємства є зерно, тютюн, насіння та корми для тварин. Основні асортименти, які заготовлюються: комбікорм (31,4%), ячмінь (22,6%), кукурудза (18,4%), пшениця (27,6%).

За даними статистичної звітності підприємства за 2017-2019 роки проведено аналіз обсягу реалізації продукції за видами економічної діяльності підприємства (табл.2.1.).

Таблиця 2.1 – Аналіз обсягів реалізованої продукції, товарів, послуг за видами економічної діяльності ТОВ «Дельта» за 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції (товарів,						Відхилення			
	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2017 до 2018		2017 до 2019	
	Тис. грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	У сумі	У стр-рі	У сумі	У стр-рі
Усього по підприємству	37602,0	100	47806,0	100	67535,0	100	29933,0	-	19729,0	-
У тому числі за видами економічної діяльності:	113,4	0,30	186,3	0,39	168,8	0,25	55,4	-0,69	-17,5	-0,14
виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості	-	0,00	53,1	0,11	118,6	0,18	118,6	0,02	65,5	0,06
торгівля насінням	53,6	0,14	22,2	0,05	2,7	0,00	-50,9	0,04	-19,5	-0,04
виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	26,2	0,07	19,6	0,04	54,5	0,08	28,3	0,14	34,9	0,04
виробництво готових кормів для домашніх тварин	744,4	1,98	523,1	1,09	453,3	0,67	-291,1	0,77	-69,8	-0,42
оптоваторгівля зерном	29288,2	77,89	36671,0	76,71	56032,1	82,97	26743,9	0,09	19361,1	6,26
торгівля необробленим тютюном	6707,4	17,84	9645,5	20,18	9624,1	14,25	2916,7	-0,69	-21,4	-5,93
виробництво інших виробів із зерна	195,8	0,52	286,3	0,60	299,9	0,44	104,1	0,02	13,6	-0,15
виробництво інших кормів	0,5	0,00	-	0,00	-	0,00	-0,5	0,04	0	0,00
Виробництво інших кормів для тварин	79,1	0,21	23,7	0,05	10,2	0,02	-68,9	0,14	-13,5	-0,03
надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна	286,3	0,76	37,2	0,08	45,9	0,07	-240,4	-0,69	8,7	-0,01
допоміжна діяльність у тваринництві	-	0,00	13,6	0,03	25,4	0,04	25,4	0,04	11,8	0,01
діяльність вантажного автомобільного транспорту	-	0,00	90,2	0,19	97,8	0,14	97,8	0,14	7,6	-0,04
інша допоміжна діяльність у галузі транспорту	-	0,00	192,8	0,40	517,3	0,77	517,3	0,77	324,5	0,36
надання допоміжних послуг	-	0,00	-	0,00	63,0	0,09	63	0,09	63	0,09

За даними таблиці 2.1 виявлено, що протягом 2017-2019 років у обсягах реалізованої продукції відбулися наступні зміни. Загальний обсяг реалізованої продукції за 3 роки в цілому збільшився на 29933,0 тис. грн., а за 2 останніх роки - на 19729,0 тис. грн. Таке зростання відбулося за рахунок збільшення обсягів реалізації продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, зернових культур, оптова торгівля зерном, торгівля необробленим тютюном, виробництво інших виробів із зерна, надання послуг та допоміжної діяльності в галузі транспорту та інших допоміжних послуг.

Зменшення обсягів реалізованої продукції за 2017-2019 рр. відбулося за наступними видами економічної діяльності: виробництво готових кормів для домашніх тварин, торгівля насінням, Виробництво інших кормів для тварин, надання в оренду нерухомого майна.

У структурі обсягів реалізованої продукції найбільшу питому вагу займають: оптова торгівля зерном(спостерігається зростання з 78% у 2017 р. до 83% у 2019 р.), торгівля необробленим тютюном(спостерігається зниження з 18% у 2017 р. до 14% у 2019 р.).

Вирощування зернових культур підприємство розпочало з 2015 року і збільшило обсяги їх реалізації у 2016 році у 2 рази. Також у 2015 році розпочато наступні види діяльності: допоміжна діяльність у тваринництві, діяльність вантажного автомобільного транспорту, інша допоміжна діяльність у галузі транспорту. З 2016 року розпочато надання допоміжних послуг.

Одним із найважливіших елементів внутрішнього середовища підприємства є його організаційна структура управління. Організаційна структура регулює: розподіл завдань по відділах і підрозділах підприємства; компетентність відділів та підрозділів у вирішенні певних проблем; загальну взаємодію відділів та підрозділів.

Під структурою управління розуміється упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які знаходяться між собою в сталих відношеннях, що забезпечують їх функціонування і розвиток як єдиного цілого. Елементами структури є окремі робітники, служби та інші ланки апарату управління, а

відношення між ними підтримуються завдяки зв'язкам, що прийнято поділяти на горизонтальні і вертикальні.

На підприємстві діє лінійно-функціональна організаційна структура управління. Лінійно-функціональна організаційна структура управління є найбільш поширеною на підприємствах, які, зростаючи, переходять від категорії малих до категорії середніх. Вона базується на розподілі повноважень та відповідальності за функціями управління, а також на прийнятті рішень по вертикалі. Управління на підприємстві організується за лінійною схемою, функціональні ж підрозділи апарату управління лише допомагають лінійним керівникам вирішувати поставлені завдання. Лінійні керівники не є підлеглими керівникам функціональних підрозділів апарату управління. Застосування такої організаційної структури управління найбільш доцільне в умовах масового виробництва зі сталим асортиментом продукції, незначних еволюційних змін технології виробництва продукції.

На рисунку 2.3 зображено організаційну структуру управління досліджуваного підприємства.

Виробнича структура підприємства – сукупність виробничих ланок, їхня кількість розміри, співвідношення між ними за кількістю працівників, використовуваних виробничих фондів. В основі формування виробничої структури підприємства – частковий поділ праці. Одна або кілька стадій виробничого процесу організаційно оформляються у відповідні структурні підрозділи підприємства. До виробничих відносять підрозділи, в яких здійснюється основне виробництво, а також допоміжні й ті, що обслуговують основне виробництво. Виробнича структура підприємства має виняткове значення для забезпечення процесу нормального його функціонування і навіть виживання оскільки від її досконалості залежать в кінцевому підсумку рівень продуктивності праці, якість продукції та її конкурентоспроможність (рис.2.4).

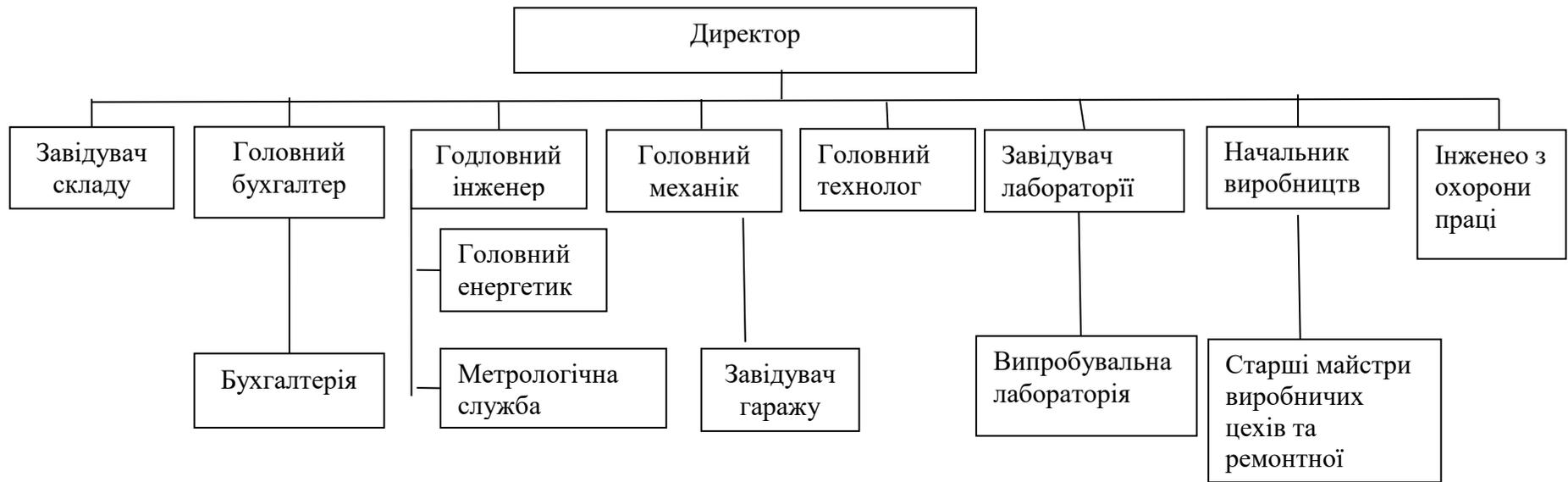

Рисунок 2.3 – Організаційна структура управління ТОВ «Дельта»

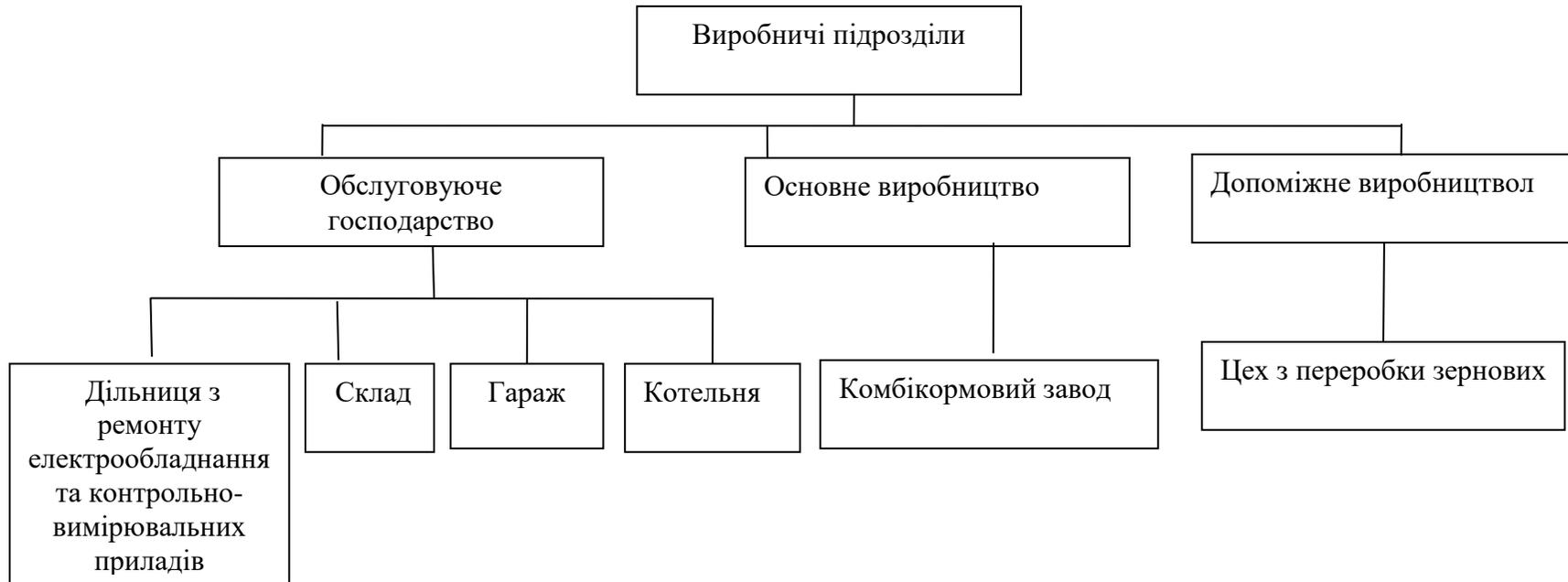

Рисунок 2.4 – Виробнича структура ТОВ «Дельта»

На ТОВ «Дельта» виробнича структура відноситься до змішаного типу, тобто заготівельні цехи і ділянки будуються за технологічним принципом, а обробні та складальні - за предметним.

Також за видом виробнича структура підприємства є комбінованою, тобто виробничі підрозділи організуються на основі жорстких технологічних зв'язків, що представляють собою безперервні технологічні потоки. Всі структурні підрозділи розташовані на одному майданчику і являють собою єдиний виробничо-технологічний та територіальний комплекс спеціалізованих виробництв, пропорційних між собою по потужності (пропускної спроможності). Така структура застосовується в тих галузях промисловості, де здійснюється багаторазова, або комплексна, переробка мінерального або органічного сировини у великих масштабах.

2.3. Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства

Для розрахунків економічних та фінансових показників діяльності підприємства за 2017-2019 рр. використовувалась наступна форма фінансової звітності: «Додаток до П(С) БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Розрахунок економічних та фінансових показників діяльності підприємства наведено у таблиці 2.2.

За період аналізу відбулися певні зміни основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства.

Власний капітал підприємства у 2019 році порівняно з 2017 році збільшився у 10,27 разів, а сукупний капітал – у 4,33 рази. Це відбулося переважно за рахунок збільшення вартості капіталу у 2018 році.

Середньорічна вартість основних засобів зросла на 709,15 тис. грн. (9,97%) у 2019 році проти 2017 року. Динаміка до зростання спостерігається протягом всього періоду 2017-2019 рр.

Таблиця 2.2 – Економічні та фінансові показники діяльності ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2017	2018	2019	2019-2017		2019-2018	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. КАПІТАЛ ТА РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА									
1.1	Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	7160,65	17003,0	37401,05	+30240,40	+422,31	+20398,05	+119,97
1.2	Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	2168,8	15656,6	24443,2	+22274,40	+1027,04	+8786,60	+56,12
1.3	Основні засоби								
1.3.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	7627,9	7730,0	7916,7	+288,80	+3,79	+186,70	+2,42
1.3.2	знос на кінець року	тис. грн.	2312,3	2902,2	3476,1	+1163,80	+50,33	+573,90	+19,77
1.3.3	середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	7114,2	7678,8	7823,35	+709,15	+9,97	+144,55	+1,88
1.5	Оборотні активи								
1.5.1	усього на кінець року	тис. грн.	3166,1	11308,8	20549,2	+17383,10	+549,04	+9240,40	+81,71
1.5.2	дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	476,4	1034,5	33,7	-442,70	-92,93	-1000,80	-96,74
1.5.3	Запаси на кінець року	тис. грн.	1207,0	1319,4	426,4	-780,60	-64,67	-893,00	-67,68
1.5.4	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	564,3	69,8	658,2	+93,90	+16,64	+588,40	+842,98
1.5.5	середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	2027,9	11788,5	15929	+13901,10	+685,49	+4140,50	+35,12
1.6	Середньооблікова чисельність								
1.6.1	середньооблікова чисельність працівників	чол.	23	19	20	-3,00	-13,04	+1,00	+5,26
1.6.2	середньооблікова чисельність робітників	чол.	18	14	16	-2,00	-11,11	+2,00	+14,29

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ									
2.1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	10393,1	18471,0	19258,8	+8865,70	+85,30	+787,80	+4,27
2.2	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	37602,0	47806,0	67535,0	+29933,00	+79,60	+19729,00	+41,27
2.4	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	10514,6	17702,4	19511,9	+8997,30	+85,57	+1809,50	+10,22
2.7	Збиток від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	1445,7	652,1	1691,4	+245,70	+17,00	+1039,30	+159,38
2.8	Чистий збиток	тис. грн.	1445,7	652,1	1691,4	+245,70	+17,00	+1039,30	+159,38
2.9	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	1997,77	2655,75	2926,65	+928,88	+46,50	+270,90	+10,20
3. ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ									
3.1	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	1634,9	2516,1	3376,75	+1741,85	+106,54	+860,65	+34,21
3.2	Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	2089,0	3414,7	4220,94	+2131,94	+102,06	+806,24	+23,61
3.4	Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	7238,31	11648,0	12194,4	+4956,09	+68,47	+546,40	+4,69
3.5	Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,303	0,375	0,439	+0,14	+44,88	+0,06	+17,07
3.8	Фондовіддача	грн./ грн.	5,28	6,23	8,63	+3,35	+63,45	+2,40	+38,52
3.9	Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./ чол.	309,31	404,15	391,17	+81,86	+26,47	-12,98	-3,21
3.10	Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	5,13	1,57	1,21	-3,92	-76,41	-0,36	-22,93
3.11	Середній період обороту оборотних засобів	дні	70,2	229,3	297,5	+227	+323,79	+68	+29,74
3.12	Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	1,45	1,09	0,51	-0,94	-64,83	-0,58	-53,21
3.13	Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	21,8	17,9	57,1	+35,30	+161,93	+39,20	+218,99

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.14	Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	16,5	20,1	63,0	+47	+281,82	+43	+213,43
3.15	Коефіцієнт обіговості запасів	оборотів	8,61	13,99	45,16	+36,55	+424,51	+31,17	+222,80
3.16	Середній період зберігання запасів	дні	41,8	25,7	7,97	-33	-80,93	-18	-68,99
3.17	Тривалість операційного циклу	дні	58,3	45,8	72,9	+15	+25,04	+27	+59,17
4. ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ (ЗБИТКОВОСТІ)									
4.1	Збитковість продажу	%	13,9	3,53	8,79	-5,11	-36,76	+5,26	+149,01
4.2	Збитковість активів	%	20,2	3,84	4,52	-15,68	-77,62	+0,68	+17,71
4.3	Збитковість власного капіталу	%	66,7	4,2	6,92	-59,78	-89,63	+2,72	+64,76

Вартість оборотних активів на кінець 2019 року зросла у 5,49 разів у порівнянні із 2017 роком, дебіторська заборгованість зменшилась – на 92,93%, а середні залишки оборотних засобів збільшились у 6,85 разів. Відмічається суттєве збільшення залишків оборотних засобів у 2018 році.

Середньооблікова чисельність працівників за період 2017-2019 роки має динаміку до зменшення на 13,04%. Середньооблікова чисельність працівників у 2018 році зменшилась на 4 особи, а у 2019 році зросла на 2 особи.

Проаналізуємо економічні та фінансові результати діяльності ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки. Чистий дохід у 2019 році порівняно з 2017 роком збільшився на 85,30%, обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) – на 79,60% (рис. 2.5). Така динаміка є позитивною.

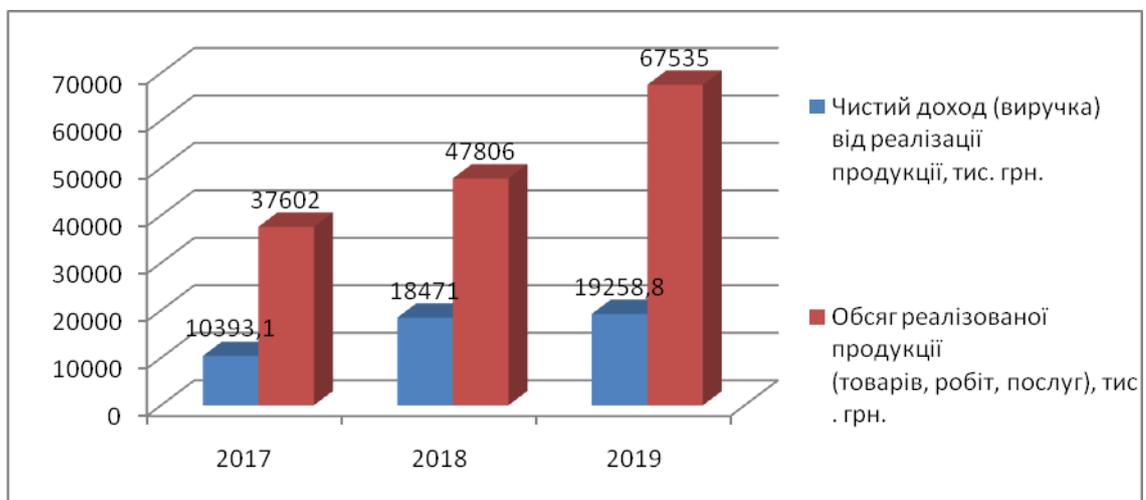

Рисунок 2.5 – Динаміка економічних результатів діяльності ТОВ «Дельта» за 2017-2019 рр.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) на ТОВ «Дельта» за період 2017-2019 роки зростає (рис. 2.6). Так, у 2019 році даний показник зріс на 10,22% у порівнянні із 2018 роком та на 85,57% у порівнянні із 2017 роком. Це може бути обумовлено ростом цін на матеріальні ресурси, підвищенням мінімальної заробітної плати в країні, подорожчанням енергоносіїв, тощо. Тобто можемо мати вплив зовнішніх факторів на зростання собівартості продукції (робіт, послуг). Зростання собівартості призводить до збільшення цін на продукцію (роботи, послуги), що може призвести до втрати певного сегменту споживачів (замовників). Це зростання повинно бути обґрунтованим та виникати

лише через вплив зовнішніх факторів, а не через неефективну роботу працівників, використання робочого часу або через перевитрати матеріалів, використання малопродуктивного обладнання та застарілих технологій. Аналіз собівартості на ТОВ «Дельта» буде розглянуто у наступному розділі роботи.

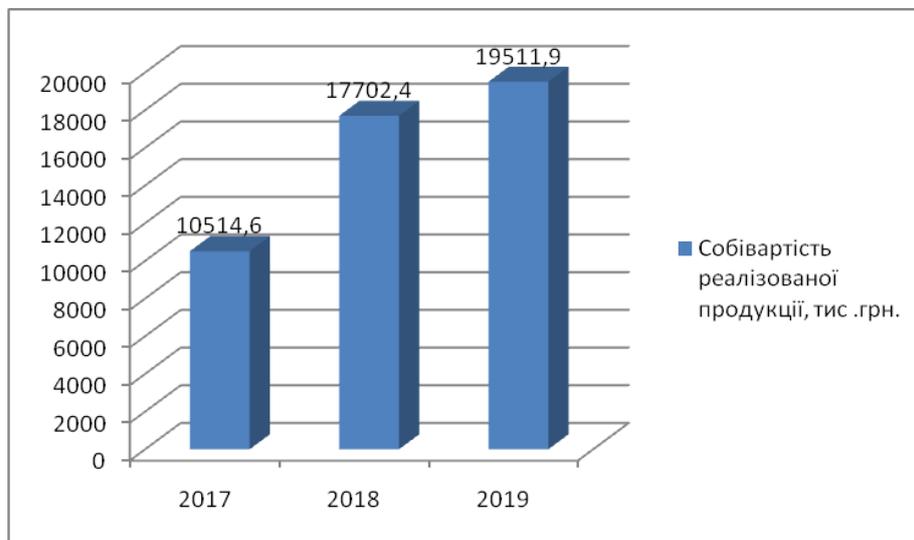

Рисунок 2.6 – Динаміка собівартості реалізованої продукції ТОВ «Дельта» за 2017-2019 рр.

Підприємство протягом 2017-2019 років характеризується як збиткове. Але спостерігається значне покращення фінансових результатів діяльності підприємства у 2018 році. Так, чистий збиток зменшився у 2018 році порівняно з 2017 роком на 73,23% (у відносних показниках) (рис.2.7). Водночас вже у 2019 році порівняно з 2018 р. відбулося зростання збитку у 1,59 рази.

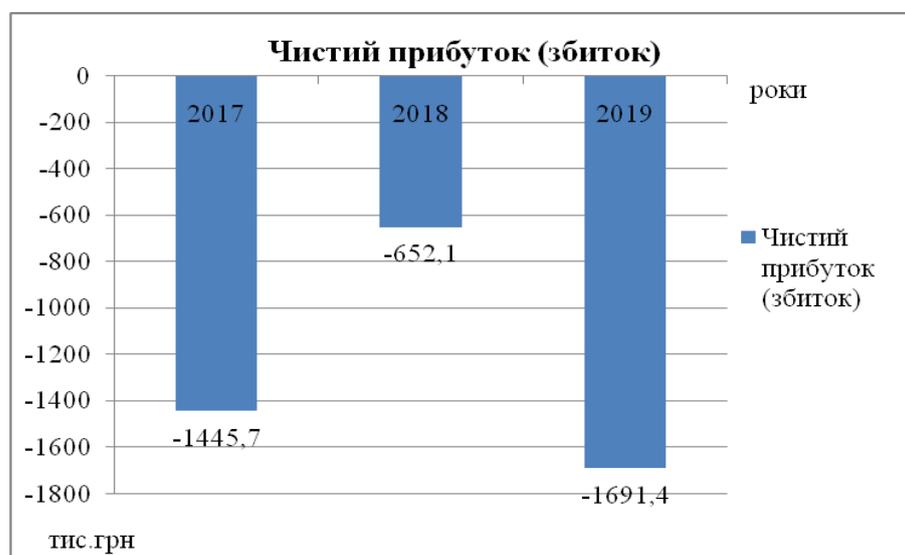

Рисунок 2.7 – Динаміка чистого збитку ТОВ «Дельта за 2017-2019 рр.

При цьому значного зростання собівартості реалізованої продукції на підприємстві не відбулося (на 85,57% за 3 роки в цілому та на 10,22% за 2018-2019рр.). Це може свідчити про неефективну або взагалі відсутню роботу на ТОВ «Дельта» щодо розробки програм зниження собівартості продукції.

За період 2017-2019 роки відбулося збільшення розміру фонду оплати праці на 46,70%, що пов'язане із зростанням вартості робочої сили в країні. Так середньомісячна заробітна плата працівників підприємства за 2017-2019 рр. зростає на 68,47%

На підприємстві протягом 2017-2019 рр. відбулося оновлення основних засобів та значне вибуття зношених основних засобів. Що призвело до зростання показників фондоддачі на 63,45% (рис. 2.8) та фондоозброєності праці на 26,47%. Покращились показники обіговості оборотних активів підприємства.

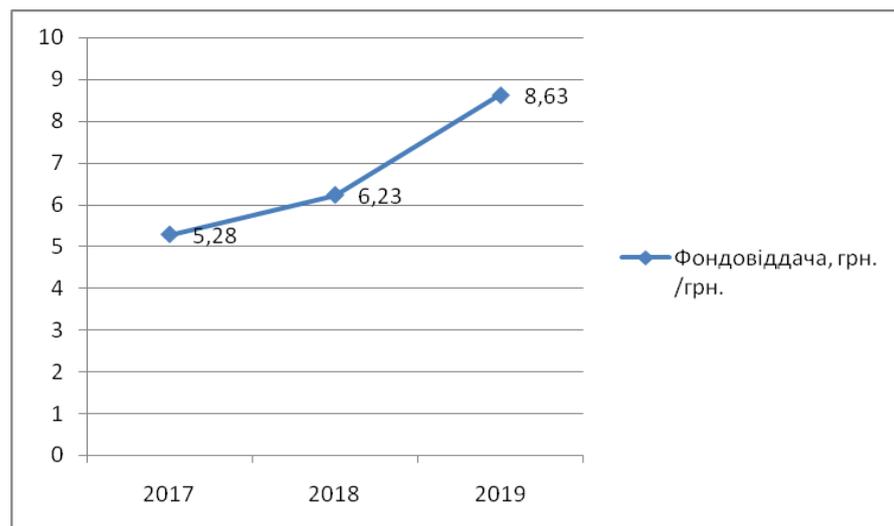

Рисунок 2.8 – Динаміка показника фондоддачі ТОВ «Дельта за 2017-2019 рр.

Аналіз показників рентабельності підприємства дозволив зробити висновок про покращення показників у 2018 році суттєво знизивши рівень збитковості продажу, активів та власного капіталу (рис. 2.9). Це позитивна динаміка. У 2019 році спостерігаємо погіршення ситуації. Так, найбільше зростає збитковість продажу – у 1,59 рази проти 2018 року.

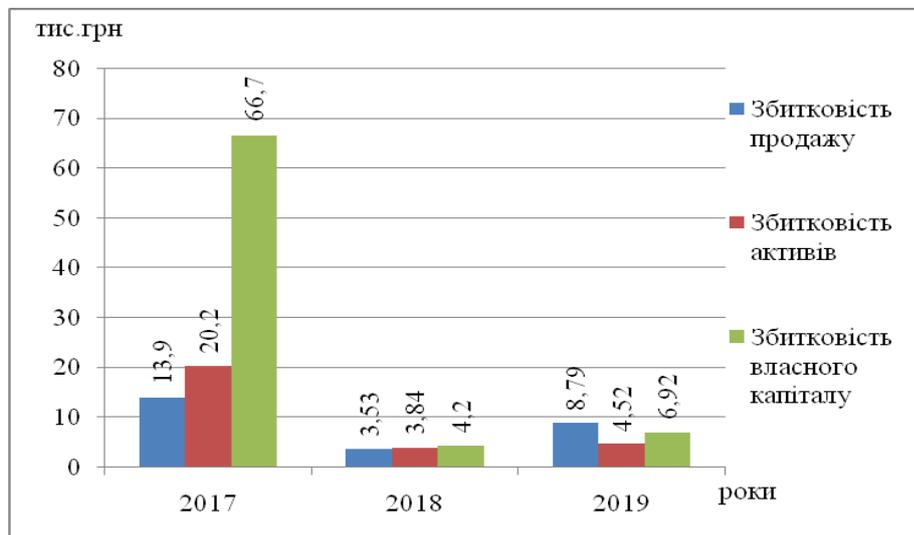

Рисунок 2.9 – Динаміка показника збитковості на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

В цілому за результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що ТОВ «Дельта» протягом 2017-2019 років характеризується як збиткове. Але спостерігається значне покращення фінансових результатів діяльності підприємства у 2018 році. Щодо економічних результатів діяльності, то відмічається покращення основних економічних показників, що дає надію на виведення підприємства на рівень прибуткового. Стає необхідним проаналізувати собівартість продукції, методи її калькулювання. Збитковість діяльності може свідчити про неефективну або взагалі відсутню роботу на ТОВ «Дельта» щодо розробки програм зниження собівартості продукції.

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

Згідно Закону України «Про охорону праці», «охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності»[3].

Ефективним методом організації охорони праці в установі є системний підхід, тобто об'єднання розрізнених заходів з охорони праці в єдину систему

цілеспрямованих дій на всіх рівнях і стадіях управління виробництвом шляхом створення і забезпечення функціонування системи управління охороною праці.

Система управління охороною праці (далі СУОП) – підсистема єдиної системи управління виробництвом, яка контролює показники безпеки та охорони управління виробництвом, аналізує стан охорони праці, забезпечує прийняття, підготовку і реалізацію рішень, які спрямовані на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці.

До основних принципів функціонування СУОП на підприємстві належать:

- зв'язок процесу виробництва з рівнем забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці;
- виконання трудової і технологічної дисципліни працівниками підприємства;
- діяльність органів управління охороною праці підприємства спільна з метою виконання заходів по створенню безпечних і здорових умов праці;
- обов'язкова економічна зацікавленість роботодавця і працівника у поліпшенні безпечних і нешкідливих умов праці.

Головною метою управління охороною праці є створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму і профзахворюванням [93].

Система управління охороною праці створюється суб'єктом господарювання і має передбачати підготовку, прийняття та реалізацію завдань щодо здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності найманих працівників у процесі їх трудової діяльності [93].

Суб'єктом управління в системі управління охороною праці підприємства є роботодавець, а в цехах, на виробничих дільницях і в службах – керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Об'єктом управління в системі управління охороною праці підприємства є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та на підприємстві в цілому [93].

Відповідно до «Типового положення про службу охорони праці», на

підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці.

На підприємстві з кількістю працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва (суміщення) особи які мають відповідну підготовку.

На підприємстві з кількістю працюючих менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають виробничий стаж роботи не менше трьох років і пройшли навчання з охорони праці.

На даному підприємстві на кінець 2019 року кількість постійних працівників складає 20 осіб, тому службу з охорони праці не утворювали.

На ТОВ «Дельта» використовують найману працю, тому витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від суми фонду оплати праці на підприємстві.

Виходячи з цієї нормативної величини на підприємстві виділяються кошти на поліпшення умов праці (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Аналіз коштів, які виділялися на поліпшення умов праці на ТОВ «Дельта» у 2017-2019 рр.

Плановий рік	Фонд оплати праці, тис. грн.	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн.
2017	1997,77	9,98
2018	2655,75	13,28
2019	2926,65	14,63

Тобто витрати на охорону праці у період 2017-2018 рік збільшились на 33,06%, а в період 2018-2019 рік збільшились на 10,16% (рис. 2.10).

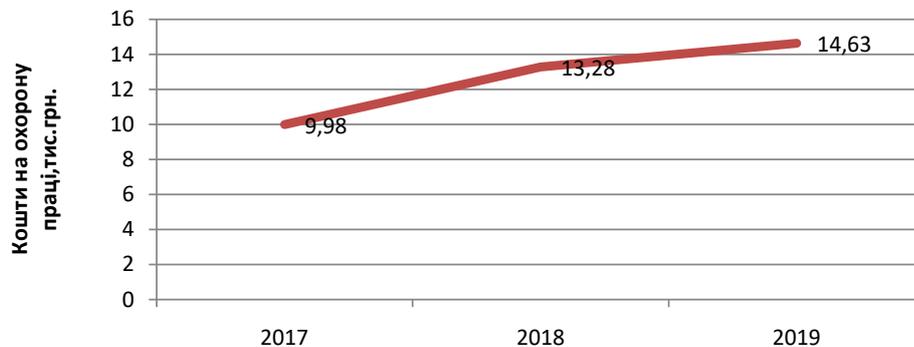

Рисунок 2.10– Фінансування охорони праці на ТОВ «Дельта»

Виконання таких робіт на ТОВ «Дельта» при виробництві продукції значною мірою пов'язане з дією на організм робітників цілого набору шкідливих і небезпечних факторів, такі як шум, вібрація, електромагнітні випромінювання, значні фізичні навантаження, загазованість повітря виробничої зони та інше.

Основними заходами, які зменшують або попереджають травматизм при роботі на дільниці є автоматизація та механізація технологічних процесів.

Щоб запобігти негативному впливу виявлених небезпечних та шкідливих виробничих факторів на здоров'я працівників ТОВ «Дельта», попередити виникнення виробничого травматизму під час виконання технологічного процесу виготовлення деталі, передбачається проведення наступних заходів загального характеру:

- раціональна організація робочих місць;
- постійний контроль правильності всіх способів праці під час виконання операцій технологічного процесу;
- своєчасне проведення планово-попереджувальних ремонтів виробничого обладнання та інструменту;
- підтримання проїздів та проходів в належному стані;
- належні режими виконання всіх основних та допоміжних операцій технологічного процесу;
- ефективне використання засобів особистого захисту, своєчасна перевірка їх стану, дотримання потрібної (встановленої нормами) частоти їхньої заміни;

- використання сучасних запобіжних пристроїв і огороження робочих зон;
- проведення послідовної перевірки стану обладнання та допоміжних пристроїв, тощо.

Протипожежна профілактика на ТОВ «Дельта» розробляє заходи, спрямовані на попередження пожеж, перекриття шляхів розповсюдження вогню, забезпечення швидкої та безпечної евакуації людей та майна з приміщення.

Оцінка економічної ефективності СУОП на підприємстві.

Задача 1. Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною (середньообліковою) кількістю працюючих 397 чоловік на підставі:

- кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 14, після проведення заходів 10;
- чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення норм 12, після 10;
- кількість випадків травматизму до проведення заходів 4, після 2;
- кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 32, після 30;
- кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 5, після 3.

Розв'язання:

1. Визначимо скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва:

$$\Delta K = \frac{P_1 - P_2}{K_3} \times 100\%$$

де P_1, P_2 - кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

$K_3 = N/2 = 397/2 = 198$ - загальна кількість робочих місць (працюють у дві зміни, так як на $P_1 = 14$ припадає $N_1 = 28$ чол.

$$\Delta K = \frac{14 - 10}{198} \times 100 = 2,02\%$$

2. Визначаємо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta Ч = \frac{N_1 - N_2}{N} \times 100\%$$

де N_1, N_2 – чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;

N – річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

$$\Delta Ч = \frac{28 - 14}{397} \times 100 = 3,53 \%$$

3. Зменшення коефіцієнта частоти травматизму:

$$\Delta Кч = \frac{T_1 - T_2}{N} \times 100\%$$

де T_1, T_2 - кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

$$\Delta Кч = \frac{4 - 2}{397} \times 100 = 0,5 \%$$

4. Визначимо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці:

$$\Delta Чп = \frac{З_1 - З_2}{N} \times 100\%$$

де $З_1, З_2$ – кількість працівників, що звільнилися за власним бажанням через незадовільні умови праці відповідно до і після вжиття заходу, осіб.

$$\Delta Чп = \frac{5 - 3}{397} \times 100 = 0,5 \%$$

Отже, провівши аналіз соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві спостерігаємо позитивний ефект. А саме: відбулося скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва на 2,02%; відбулося скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм на 3,53%;

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму та скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці на 0,5%.

Задача 2. Розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на підставі наступних даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 працівників до проведення заходів 1876, після 1698;
- річна середньооблікова чисельність робітників 397 чоловік;
- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу 289 грн.;
- вартість річної товарної продукції підприємства 7221 грн.;
- середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу 300 чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника разом із відрахуваннями на соцстрахування $Z_p = 75168$ грн.;
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z = 160$ грн.

Розв'язання:

1. Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності (аналогічно травматизму) за певний час:

$$\Delta D = \frac{D_1 - D_2}{100} \times Ч, \text{ люд. - днів.}$$

де D_1, D_2 – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно до і після проведення заходів;

$Ч$ – річна середньооблікова чисельність працівників, осіб.

$$\Delta D = \frac{1876 - 1698}{100} \times 397 = 706,66 \text{ люд. - днів}$$

2. Зростання продуктивності праці розраховується за формулою:

$$\Delta W = \frac{\Delta D \times Z_p}{P_n} \times 100\%,$$

де Z_6 – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово – виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

$$\Delta W = \frac{706,66 \times 289}{7221000} \times 100\% = 2,82\%$$

3. Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_3 = \frac{\Delta W \times Z_p}{100} \times Ч_{cp}, \text{ грн.}$$

де $Ч_{cp}$ – середньорічна чисельність промислово – виробничого персоналу;

Z_p – заробітна плата одного працівника з відрахуваннями на соцстрахування.

$$E_3 = \frac{2,82 \times 75168}{100} \times 300 = 635921,28 \text{ грн}$$

4. Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності:

$$E_{cc} = \Delta D \times П_d, \text{ грн}$$

де $П_d$ – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності.

$$E_{cc} = 706,66 \times 156 = 110238,96 \text{ грн}$$

5. Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{pz(m)} = E_3 + E_c + E_{cc}, \text{ грн}$$

$$E_{pz(m)} = 635921,28 + 110,238 = 636031,51 \text{ тис. грн}$$

Отже, робимо висновок, що на підприємстві функціонує система управління охороною праці.

Починаючи з 2017 рік і по 2019 рік фонд оплати праці на підприємстві збільшувався, і в свою чергу збільшувалися кошти на поліпшення умов праці, витрати на працезохоронні заходи відповідно також збільшилися.

За досліджуваний період нещасних випадків, випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності на підприємстві зафіксовано не було.

На даному підприємстві організовані робочі місця, пожежна безпека підприємства відповідає вимогам Закону України «Про пожежну безпеку», Правилам пожежної безпеки в Україні та вимогам відповідних нормативних документів.

Висновок до розділу 2.

У другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра було проаналізовано стан, сучасні проблеми та перспективи розвитку переробної промисловості України, організаційно-правові основи діяльності ТОВ «Дельта», його економічні та фінансові показники діяльності та стан охорони праці на підприємстві.

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України. Протягом 2011-2019 років частка реалізованої продукції переробної промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції дещо знижувалася.

Індекс промислової продукції у переробній промисловості став суттєво падати ще у 2013 році. Головними причинами падіння спочатку стали превентивні санкційні заходи з боку Росії на тлі перемовин щодо підписанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. У 2016 році у переробній промисловості почалося зростання відновлюючого характеру. Втім вже у 2019 році темпи зростання переробної промисловості суттєво зменшились – до 0,9%. А в останні місяці минулого року фіксувалося падіння індексу. У першому півріччі 2020 року падіння у переробній промисловості значно прискорилося на фоні пандемії COVID-19, карантинних заходів та світової економічної кризи.

ТОВ «ДЕЛЬТА» є сучасним підприємством, що входить до групи компаній «ТЕКРО», і займається виробництвом продукції для сільськогосподарських тварин та птиці.

Основна виробнича програма товариства «Дельта» – виробництво білково-мінеральних вітамінних добавок та комбікормів для всіх видів сільськогосподарських тварин та птиці, які відповідають вимогам державних стандартів України та міжнародним стандартам ISO, що знижує ризики під час виробництва і підвищує безпеку та якість готової продукції.

На підприємстві діє лінійно-функціональна організаційна структура управління. ТОВ «Дельта» протягом 2017-2019 років характеризується як збиткове. Але спостерігається значне покращення фінансових результатів діяльності підприємства у 2018 році. Щодо економічних результатів діяльності, то відмічається покращення основних економічних показників, що дає надію на виведення підприємства на рівень прибуткового. Стає необхідним проаналізувати собівартість продукції, методи її калькулювання. Збитковість діяльності може свідчити про неефективну або взагалі відсутню роботу на ТОВ «Дельта» щодо розробки програм зниження собівартості продукції

На підприємстві функціонує система управління охороною праці. За досліджуваний період нещасних випадків, випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності на підприємстві зафіксовано не було.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Аналіз діючої системи калькулювання собівартості продукції на підприємстві

Важлива роль у забезпеченні оптимального рівня собівартості належить аналізу, основна мета якого – виявлення можливості раціональнішого використання виробничих ресурсів, зменшення витрат на виробництво, реалізацію і забезпечення зростання прибутку. Аналіз собівартості є важливим інструментом управління витратами.

Калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» представляє собою процес визначення собівартості продукції на основі прямого обліку витрат.

Як вже зазначалося у попередньому розділі, ТОВ «ДЕЛЬТА» є підприємством, що входить до групи компаній «ТЕКРО», і займається виробництвом продукції для сільськогосподарських тварин та птиці. Основна виробнича програма товариства «Дельта» – виробництво білково-мінеральних вітамінних добавок та комбікормів для всіх видів сільськогосподарських тварин та птиці, які відповідають вимогам державних стандартів України та міжнародним стандартам ISO, що знижує ризики під час виробництва і підвищує безпеку та якість готової продукції.

Отже, аналіз системи калькулювання на ТОВ «Дельта» свідчить про використання простого методу визначення собівартості продукції.

Цей метод заснований на прямому розрахунку собівартості продукції одного виду. Він застосовується у випадках, коли в результаті виробничого процесу одержують лише один вид однорідної продукції та відсутнє незавершене

виробництво. У цьому випадку об'єкт обліку витрат збігається з об'єктом калькуляції.

Суть цього методу зводиться до прямого розрахунку, тобто усі витрати на виробництво по статтям калькуляції поділяються на кількість виготовленої продукції. У результаті отримуємо собівартість одиниці продукції.

Про ефективність системи калькулювання собівартості можна судити певною мірою з оцінювання формування собівартості та ефективності витрат.

Проаналізуємо показники випуску трьох видів продукції в діючих цінах на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Показники обсягу випуску продукції за номенклатурними групами на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Види продукції за номенклатурою	Товарна продукція, тис. грн.			Товарна продукція, т		
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Соєва макуха	7322,9	12148,6	13433,4	951,0	1383,7	1395,8
Соєва олія	1434,9	4375,9	4807,0	107,0	260,7	269,3
Соєвий фуз	45,0	35,4	85,9	4,5	9,1	5,5

Як видно із таблиці 3.1 протягом 2017-2019 років відбувалося нарощування обсягів виробництва по типам продукції «соєва макуха» та «соєва олія» як у вартісних, так і у натуральних одиницях виміру (рис. 3.1, 3.2).

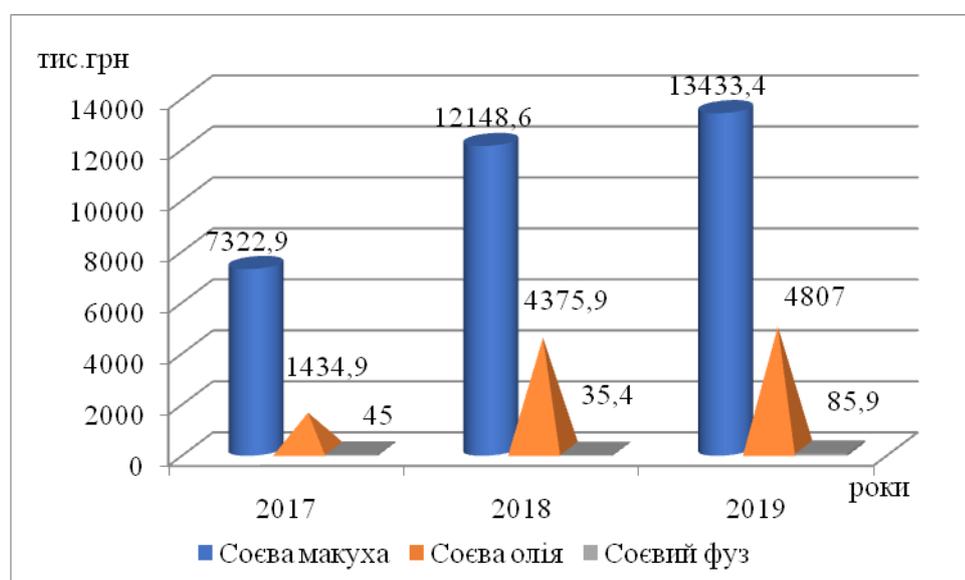

Рисунок 3.1 – Показники обсягу випуску продукції за номенклатурними групами в діючих цінах (без ПДВ) на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

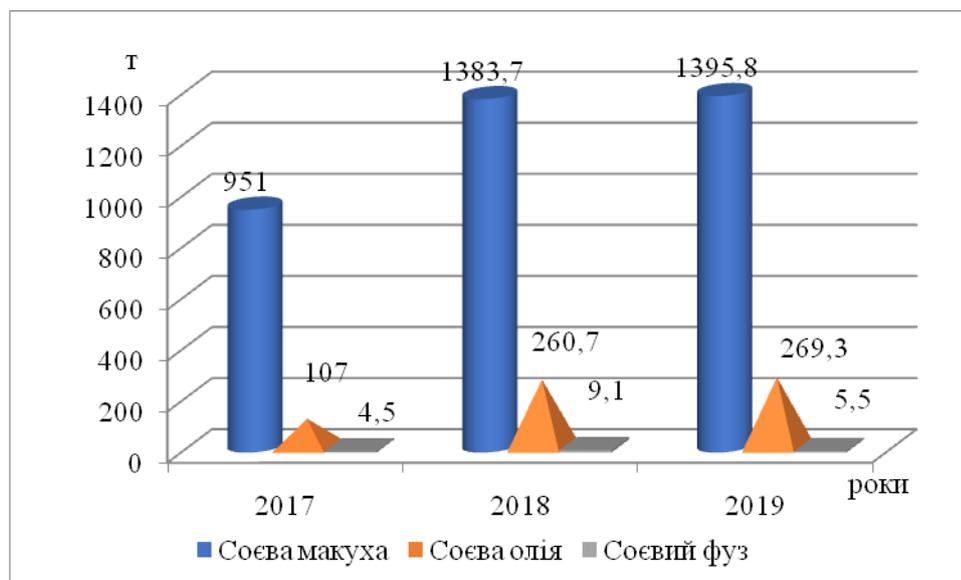

Рисунок 3.2 – Показники обсягу випуску продукції за номенклатурними групами в натуральних одиницях на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Щодо типу продукції «соєвий фуз» у 2019 році спостерігаємо збільшення обсягів виробництва у вартісних показниках та зменшення у натуральних.

Розглянемо середню вартість одиниці продукції (табл.3.3).

Таблиця 3.3 – Середня ціна одиниці продукції (без ПДВ) на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки, тис.грн.

Види продукції за номенклатурою	Товарна продукція, тис. грн.			Абсолютне відхилення	
	2017	2018	2019	2018-2017	2019-2018
Соєва макуха	7700	8780	9625	+1080	+845
Соєва олія	13410	16785	17850	+3375	+1065
Соєвий фуз	10	4	16	-6	+12

Аналізуючи таблицю 3.3, ми бачимо, що відбувається зростання вартості одиниці продукції по типам продукції «соєва макуха» та «соєва олія». По продукції «соєвий фуз» відбулося у 2018 році зниження ціни на 60%.

Операційні витрати виробництва пов'язані з забезпеченням основного виду діяльності, вони характеризують витрати, які формують собівартість продукції,

товарів, робіт, послуг. Розглянемо динаміку операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки, тис.грн у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Аналіз динаміки операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки, тис.грн

Показники	Значення по роках			Абсолютне відхилення		Темп зростання,%	
	2017	2018	2019	2018-2017	2019-2018	2018-2017	2019-2018
Операційні витрати реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), з них:	11838,8	19189,3	20950,2	+7350,5	+1760,9	162,09	109,18
матеріальні витрати	8134,6	15471,4	16843,9	+7336,8	+1372,5	190,19	108,87
амортизація	556	590	574	+34	-16	106,12	97,29
витрати на оплату праці	1348	1355	1724	+7	+369	100,52	127,23
відрахування на соціальні заходи	476	286	370	-190	+84	60,08	129,37
інші операційні витрати	1324,2	1486,9	1438,3	+162,7	-48,6	112,29	96,73

Операційні витрати протягом трьох років мають динаміку до зростання (рис. 3.3). Так, у 2018 році у порівнянні із 2017 роком маємо зростання на 7350,5 тис.грн (62,09%), а у 2019 році порівняно із попереднім – на 1760,9 тис.грн (9,18%).

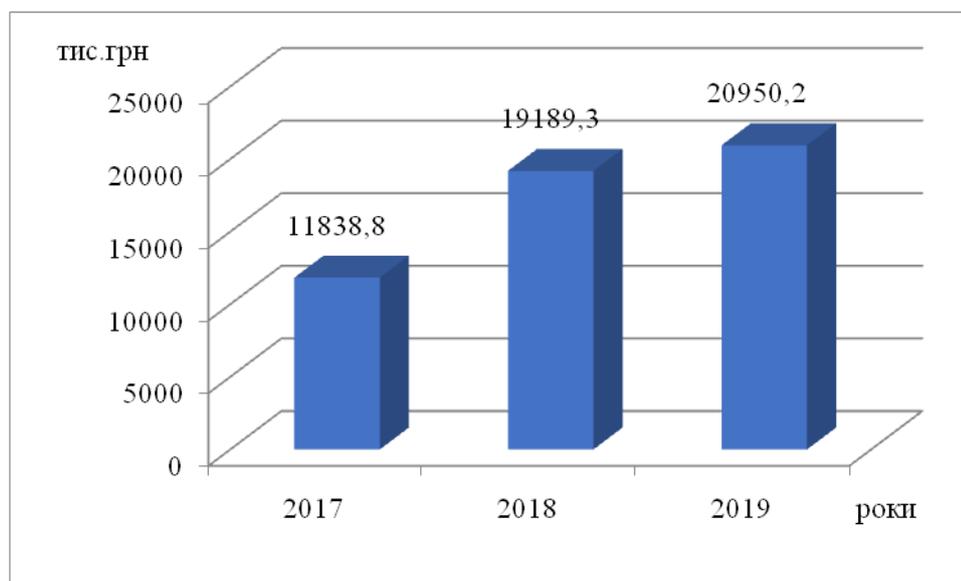

Рисунок 3.3 – Динаміка операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Проаналізуємо динаміку операційних витрат за окремими складовими на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки (рис. 3.4).

Рисунок 3.4 – Динаміка складових операційних витрат з реалізованої продукції на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Матеріальні витрати, що включають у собівартість випущеної продукції, складаються із вартості сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, енергії, паливо-мастильних матеріалів, запасних частин для ремонту основних фондів та інше. У 2018 році порівняно з 2017 роком їх вартість зросла на 7336,8 тис. грн., або на 62,09%, у 2019 році порівняно з 2018 роком відбулося збільшення матеріальних витрат на 1372,5 тис грн., або на 9,18%. До цього могло призвести коливання обсягів виробництва, збільшення цін і тарифів на матеріальні ресурси.

Амортизаційні відрахування у 2018 році порівняно з 2017 роком збільшилися на 34 тис. грн., або на 6,12%, а у 2019 році порівняно з 2018 роком зменшилися на 16 тис. грн., або на 2,71% .

Що стосується витрат на оплату праці, сюди включаються витрати підприємства на основну та додаткову заробітну плату. Якщо порівняти 2018 рік із 2017 роком, то вони зросли на 7 тис. грн. або 0,52%. У 2019 році порівняно з 2018 роком витрати на оплату праці зросли на 369 тис. грн. або на 27,23%.

Причиною могло стати підняття мінімальної заробітної плати та збільшення обсягів виробництва.

В свою чергу інші операційні витрати, до складу яких відноситься оплата послуг сторонніх організацій, охорона, послуги зв'язку, розрахунково-касове обслуговування та інші, у 2018 році зросли на 162,7 тис. грн., а у 2019 році порівняно з 2018 роком зменшились на 48,6 тис. грн. (3,27%).

Для виявлення причин зміни рівня собівартості вивчається склад і структура витрат на виробництво. З цією метою визначимо питому вагу кожного елементу в загальній сумі витрат на виробництво у відсотках. Це дозволить намітити основні напрями аналізу витрат, знайти резерви зниження собівартості продукції.

Отже, розглянемо аналіз структури операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки (табл. 3.5)

Таблиця 3.5 – Аналіз структури операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки, %

Показники	Значення по роках						Відхилення у питомій вазі	
	2017		2018		2019		2018-2017	2019-2018
	Всього, тис.грн.	Питома вага, %	Всього, тис.грн.	Питома вага, %	Всього, тис.грн.	Питома вага, %		
Операційні витрати реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), з них:	11838,8	100,00	19189,3	100,00	20950,2	100,00	-	-
матеріальні витрати	8134,6	68,71	15471,4	80,63	16843,9	80,40	+11,91	-0,23
амортизація	556	4,70	590	3,07	574	2,74	-1,62	-0,33
витрати на оплату праці	1348	11,39	1355	7,06	1724	8,23	-4,33	+1,17
відрахування на соціальні заходи	476	4,02	286	1,49	370	1,77	-2,53	+0,28
інші операційні витрати	1324,2	11,19	1486,9	7,75	1438,3	6,87	-3,44	-0,88

З таблиці 3.5 видно, що найбільшу питому вагу мають матеріальні витрати, що є логічним для даного типу виробництва на ТОВ «Дельта» (рис. 3.5).

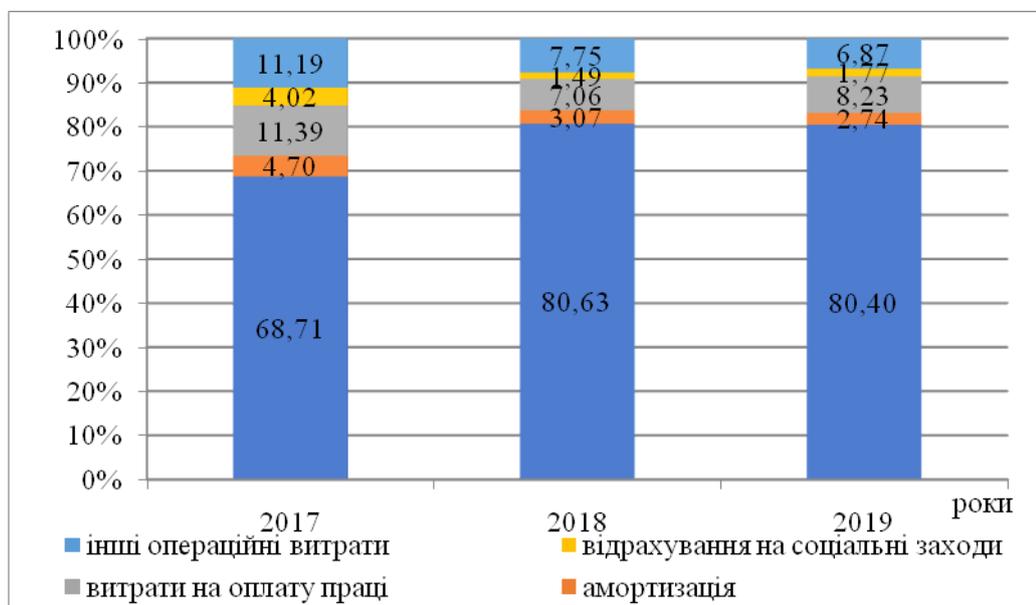
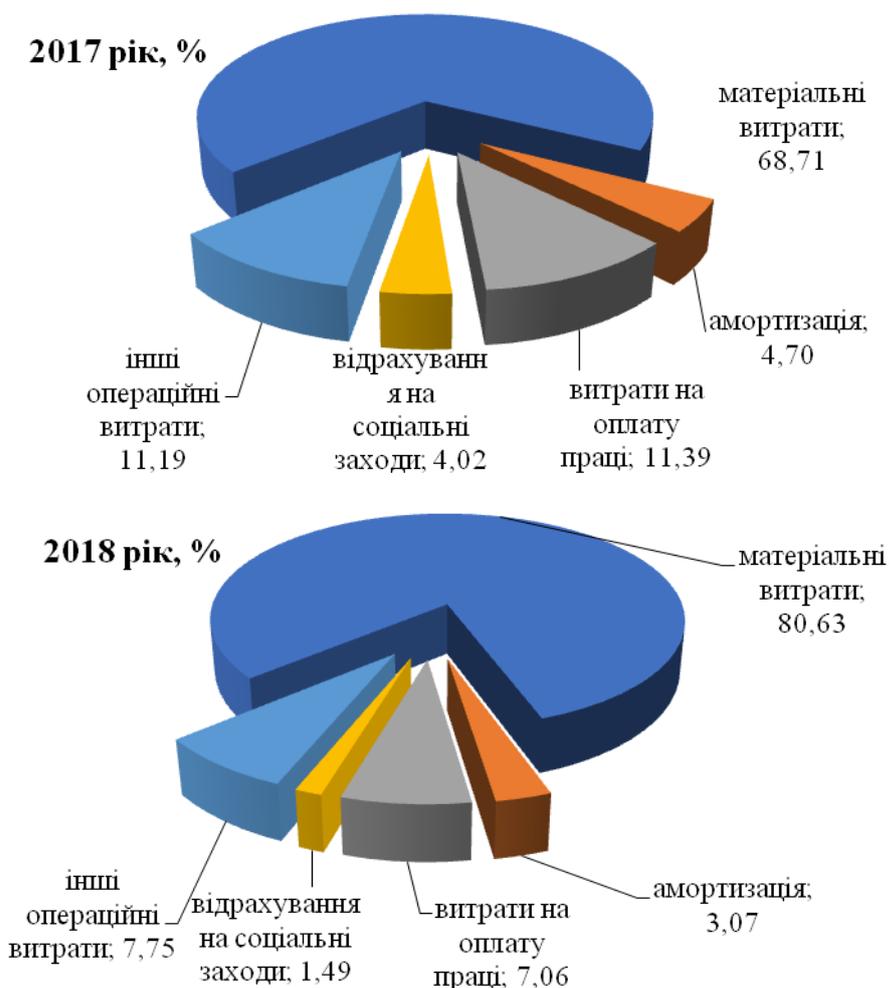

Рисунок 3.5 – Динаміка структури операційних витрат на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки, %

Проте варто відміти, що частка матеріальних витрат зростає у 2018 році на 11,91%, та зменшується у 2019 році проти 2018 року на 0,23% (рис. 3.6).

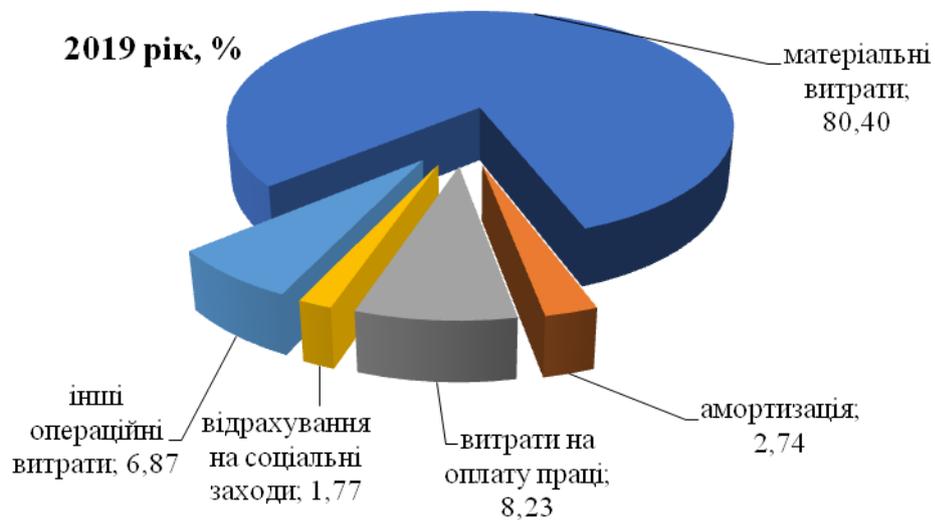

Рисунок 3.6 – Динаміка структури операційних витрат на ТОВ «Дельта» по роках, %

Для аналізу впливу факторів на зміну загальної суми операційних витрат та виявлення резервів їх зниження проаналізуємо операційні витрати на 1 грн реалізованої продукції (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Аналіз операційних витрат на 1 грн. реалізованої продукції за 2018-2019 роки, тис. грн.

Показники	2018 рік	2019 рік	Відхилення
Матеріальні витрати	15471,4	16843,9	+1372,5
Амортизація	590	574	-16
Витрати на оплату праці	1355	1724	+369
Відрахування на соціальні заходи	286	370	+84
Інші операційні витрати	1486,9	1438,3	-48,6
Загальна сума операційних витрат, тис. грн..	19189,3	20950,2	+1760,9
Постійні витрати, тис. грн..	2076,9	2012,3	-64,6
Змінні витрати, тис. грн..	17112,4	18937,9	+1825,5
Витрати на 1 грн. товарної продукції, коп.	40,14	31,02	-9,1
Постійні витрати на 1 грн. товарної продукції, коп.	4,34	2,98	-1,4
Змінні витрати на 1 грн. товарної продукції, коп.	35,80	28,04	-7,8
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	47806	67535	+19729,0

Аналізуючи дані таблиці 3.6 відмітимо, що у 2019 році мало місце зниження витрат на 1 грн. товарної продукції на 9,1 коп.

Групування затрат за економічними елементами дозволяє визначити загальну суму затрат на виробництво по підприємству в цілому і їх структуру, але не дає можливість обчислити собівартість продукції розподілити затрати по видам продукції і цільовому призначенню. Це досягається шляхом аналізу затрат по статтях калькуляції. У таблицях 3.9-3.10 наведено калькуляції собівартості окремих виробів на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки.

Таблиця 3.9 – Аналіз динаміки собівартості одиниці продукції «соєва макуха» на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Статті собівартості	«соєва макуха»						Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2017		2018		2019		2018р-2017р.	2019р-2018р.	2018р-2017р.	2019-2018р.
	Сума, грн	Частка %	Сума, грн	Частка %	Сума, грн	Частка %				
1.Сировина і матеріали	6500	79,82	7800	77,02	8800	76,75	1300	1000	20,00	12,82
2.Основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників	250,3	3,07	281,25	2,78	300,66	2,62	30,95	19,41	12,37	6,90
3.Відрахування на соціальні заходи	55,07	0,68	61,88	0,61	66,16	0,58	6,81	4,28	12,37	6,92
4.Загальновиробничі витрати	1274,43	15,65	1907,55	18,84	2198,5	19,17	633,12	290,95	49,68	15,25
5.Адміністративні витрати	63,84	0,78	76,1	0,75	101,19	0,88	12,26	25,09	19,20	32,97
6.Витрати на збут	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
7.Повна собівартість	8143,64	100	10126,78	100	11466,51	100	1983,14	1339,73	24,35	13,23

Проаналізувавши собівартість двох видів продукції на ТОВ «Дельта», можна зробити такі висновки:

1) найбільшу частку в собівартості одиниці продукції займає стаття витрат «сировина та матеріали» від 76,75% до 91,01%, що цілком обґрунтовано, адже соєва макуха та соєва олія – результат переробки сої;

2) спостерігаємо збільшення повної собівартості як соєвої макухи так і соєвої олії. Так, у 2018 році у порівнянні із 2017 роком маємо зростання на 183,14 грн (24,35%) по продукції «соєва макуха» та на 2217,98 грн (31,06%) – по

продукції «соєва олія». Це відбулося переважно через збільшення вартості сировини та матеріалів та загальновиробничих витрат.

Таблиця 3.10 – Аналіз динаміки собівартості одиниці продукції «соєва олія» на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

Статті собівартості	«соєва олія»						Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2017		2018		2019		2018р-2017р.	2019р-2018р.	2018р-2017р.	2019р-2018р.
	Сума, грн	Частка %	Сума, грн	Частка %	Сума, грн	Частка %				
1.Сировина і матеріали	6500	91,01	7800	83,33	8800	88,00	1300	1000	20,00	12,82
2.Основна та додаткова заробітна плата виробничих робітників	217,76	3,05	244,69	2,61	261,57	2,62	26,93	16,88	12,37	6,90
3.Відрахування на соціальні заходи	47,91	0,67	49,43	0,53	57,54	0,58	1,52	8,11	3,17	16,41
4.Загальновиробничі витрати	319,7	4,48	1199,57	12,82	793,03	7,93	879,87	-406,54	275,22	-33,89
5.Адміністративні витрати	55,54	0,78	66,2	0,71	88,04	0,88	10,66	21,84	19,19	32,99
6.Витрати на збут	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
7.Повна собівартість	7141,91	100	9359,89	100	10000,18	100	2217,98	640,29	31,06	6,84

Динаміку повної собівартості одиниці продукції на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки представлено на рисунку 3.7.

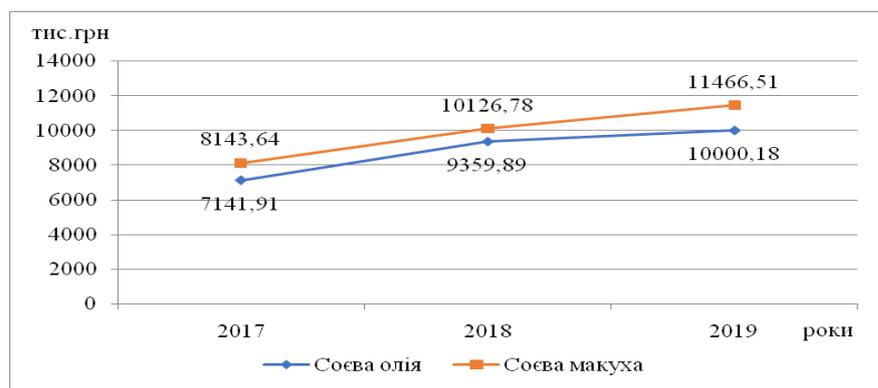

Рисунок 3.7 – Динаміка повної собівартості одиниці продукції на ТОВ «Дельта» за 2017-2019 роки

У ході проведення аналізу собівартості продукції доцільно визначити критичний обсяг виробництва за певними найменуваннями продукції: та визначити запас міцності при виробництві цієї продукції (табл.3.11).

Таблиця 3.11– Вихідні дані для проведення аналізу беззбиткового випуску продукції за 2019 р.

Показники	«соєва макуха»	«соєва олія»
Обсяг товарного випуску продукції, грн.	13433,4	4807
Обсяг виробництва у натуральних одиницях	1395,8	269,3
Питома вага продукції у загальному обсязі товарної продукції, %	19,89	0,07
Оптова ціна, грн./нат.од.	9625	17850
Повна собівартість одиниці продукції, грн..	11466,51	10000,18
Рентабельність (збитковість) продукції, %	-16,06	78,50

Далі розглянемо формування фактичних витрат залежно від впливу на їх загальну величину обсягу виробництва у розрізі змінних та постійних витрат (табл. 3.12, рис.3.8).

Таблиця 3.12 – Визначення величини змінних та постійних витрат у витратах собівартості одиниці продукції «соєва олія» у 2019 році

Статті витрат	«соєва олія»		
	Сума витрат, грн.	з них	
		змінні	постійні
1. Сировина і матеріали	8800	8800	х
2. Основна та додаткова заробітна плата	261,57	261,57	х
3. Відрахування на соціальні заходи	57,54	57,54	х
4. Загально виробничі постійні витрати	793,03	793,03	х
5.Адміністративні витрати	88,04	х	88,04
6.Витрати на збут	0	х	0
7. Всього	10000,18	9912,14	88,04

Розрахуємо точку беззбитковості:

$$N_{кр} = \frac{88,04 * 269,3}{917850 - 9912,14} = 2,99 \text{ (т)}$$

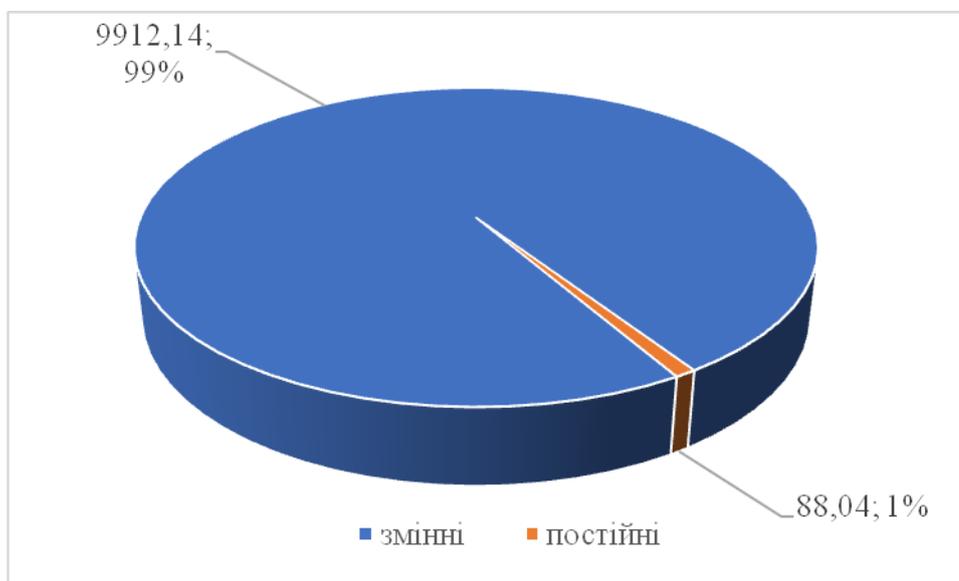

Рисунок 3.8 – Величина змінних та постійних витрат у собівартості одиниці продукції «соєва олія» у 2019 році

Отже, критичний рівень виробництва одиниці продукції «соєва олія» у 2019 році становить 2,99 т.

По продукції «соєва макуха» розрахунок не проводимо, так як вона є продукцією, що утворюється в результаті віджиму сої для отримання соєвої олії. Як показали розрахунки, якщо розглядати її як окремий вид продукції, то дана продукція є нерентабельною. Але вона теж реалізується підприємством.

3.2. Вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції підприємства

Успішне функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання залежить від управління витратами, у процесі якого приймаються рішення, спрямовані на підвищення ефективності його виробничо-господарської діяльності, конкурентоспроможності й прибутковості. Для управління витратами необхідно дотримуватись деяких аспектів, а саме: оптимальне використання ресурсів, правильний облік, контроль та аналіз понесених витрат, розробка планів та проектів, які будуть стимулювати економити матеріальні та трудові ресурси.

Як відомо, промислові підприємства, що відносяться до переробної промисловості, випускають різноманітну продукцію, що обумовлює застосування

різних методів обліку та калькулювання. Вибір цих методів підприємство може здійснювати самостійно.

Кожне окреме виробництво є об'єктом обліку витрат. Може випускатися різноманітна продукція, для якої технологія виробництва буде різною. Тому доцільно використовувати у таких випадках метод прямого віднесення витрат, що буде обґрунтованим визначенням витрат на виробництво. У цьому випадку об'єкти і методи витрат будуть враховувати технологічні особливості виробництва. В кожному документі повинні вказуватися кількість переробленої сировини та норми виходу продукції.

У випадку відхилення від норм виходу готової продукції в бік зменшення необхідно ретельно проаналізувати причини, що призвели до витрат, та здійснити винними особами відшкодування підприємству.

У бухгалтерському обліку та плануванні всіх галузей, і для переробної не виключення, чітко визначені склад всіх витрат, що відносяться до собівартості продукції переробки, загальновиробничих витрат та витрат, які не відносяться на собівартість виробленої і реалізованої продукції і покриваються за рахунок інших джерел.

На підприємствах переробної промисловості при складанні калькуляцій собівартості продукції основними статтями витрат можуть бути:

- сировина і матеріали;
- куповані комплектуючі вироби,
- напівфабрикати,
- роботи і послуги виробничого характеру сторонніх організацій;
- зворотні відходи;
- паливо і енергія на технологічні цілі;
- основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників;
- відрахування до соціальних фондів;
- відрахування на підготовку і освоєння виробництва;
- витрати на утримання і експлуатацію обладнання;
- цехові витрати;

- відшкодування зносу спеціальних інструментів і пристосувань цільового призначення й інші спеціальні витрати;
- втрати від технічного неминучого браку;
- інші виробничі витрати;
- позавиробничі витрати;
- супутня продукція (вираховується).

Для деяких галузей з переробки сільськогосподарської продукції номенклатура статей витрат має свої особливості.

На вибір методу обліку та калькулювання собівартості продукції переробної промисловості значною мірою впливає тип виробництва, особливості технологічного процесу, періодичність та номенклатура продукції, що виготовляється, та організація праці на підприємстві.

На вітчизняних підприємствах переробної промисловості переважно застосовують такі методи обліку:

- простий;
- позамовний;
- по передільний;
- нормативний.

Вибір методу обліку та калькулювання собівартості залежить також і від обсягу продукції, що випускається, та її призначення.

Так, собівартість продукції на підприємствах, що здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, наприклад соняшник, соя, тощо, розраховується діленням витрат на переробку сировини та вартість цієї сировини за договірною ціною на кількість одержаної продукції.

На підприємства по переробці і приготуванню кормів розраховується окремо собівартість кожного виду продукції (вітамінно-трав'яного борошна, комбікормів, гранульованих кормів, кормо-сумішей тощо). При цьому вартість переробленої сировини і добавок відносять прямо на певний вид продукції, а непрямі витрати на переробку розподіляють пропорційно до маси переробленої сировини.

Калькулювання собівартості продукції промислового переробного підприємства супроводжується оформленням спеціальних таблиць, в якій зазначається сума відхилень планової і фактичної собівартості продукції та наведено розподіл калькуляційних різниць за каналами використання одержаної продукції та залишеної на підприємстві на кінець року.

В результаті аналізу діючої системи калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» було визначено, що на підприємстві використовується простий метод визначення собівартості продукції. Суть цього методу зводиться до прямого розрахунку, тобто усі витрати на виробництво по статтям калькуляції поділяються на кількість виготовленої продукції. Для здійснення обліку використовується програма «1С: Підприємство 8.3», що є позитивним, так як застосовуються автоматизований спосіб обліку.

У таблиці 3.13 наведено приклад розрахунку витрат з переробки 1т сої (потужність переробки - 1,8 т сої за годину) на ТОВ «Дельта».

Таблиця 3.13 – Приклад розрахунку витрат з переробки 1т сої (потужність переробки - 1,8 т сої за годину) на ТОВ «Дельта»

№	Технологічна операція	Час роботи, хв	Зарплата грн/год	Потужність устаткування. кВт/год	Продуктивність. т/год	Розцінки ел/палива	Всього витрат на 1 т, грн
1. Приймання сої в бункер							
1.1	Проведення лабораторних аналізів	20		3,64		2,45	2,97
1.2	Зважування і тарування автотранспорту	5					0,00
1.3	Вивантаження гідравлічним підйомником на завальню яму	3		22		2,45	2,70
1.4	Подача нижнім стрічковим конвеєром Л1 на норію Н1			3	30	2,45	0,25
1.5	Подача: норія Н1 на конвеєр Л2			11	30	2,45	0,90
1.6	Подача: конвеєр Л2 на норію Н3			3	30	2,45	0,25
1.7	Подача: норія Н3 на норію Н4			37	30	2,45	3,02

1.8	Подача: норія Н4 на ланцюговий траспортер			22	30	2,45	1,80
1.9	Подача с ланцюгового транспортера в бункер			7,5	30	2,45	0,61
1.10	Зарплата:						
1.10.1	Лаборант		48,67				1,62
1.10.2	Весовицик		37,35				1,25
1.10.3	Оператор (вивантаження з машини)		41,26				1,38
1.10.4	Оператор (вивантаження з машини)		41,26				1,38
1.11	Нарахування на зарплату						1,24
ВСЬОГО							19,34
2. Подавання сої з бункерів на склад № 1							
2.1	Подача нижнім стрічковим конвеєром на норію Н4			7,5	30	2,45	0,61
2.2	Подача: Норія Н4 на автотранспорт			22	30	2,45	1,80
2.3	Перевезення автомашиною на завальну яму скл.№1			1 л/час	14	24,44	1,75
2.4	Подача норією на верхній стрічковий конвеєр 1 ГВт			11	25	2,45	1,08
2.5	Вивантаження верхнім стрічковим конвеєром в скл.№1			7,5	25	2,45	0,74
2.6	Зарплата:						
2.6.1	Оператор (погрузка сої)		41,26				2,95
2.6.2	Оператор (погрузка сої)		41,26				2,95
2.6.3	Водій		33,01				2,36
2.6.4	Кладовицик		37,35				2,67
2,7	Нарахування на зарплату						2,40
ВСЬОО							19,29
3. Подача сої зі складу №1 в цех по переробці сої							

3.1	Подача: стрічковий конвеєр зі складу №1 на живильник			7,5	20	2,45	0,92
3.2	Подача: живильник на норію подачі сої в склад			3	20	2,45	0,37
3.3	Подача: норія подачі сої в склад на верхній шнек			2,2	20	2,45	0,27
3.4	Подача: верхній шнек в бункер накопичувач			7,5	20	2,45	0,92
3.5	освітлення складу			1,1		2,45	0,13
3.6	Підгортання зерна в складі автотранспортом			4,7 л/час	20	24,44	5,74
3.7	Зарплата:						0,00
3.7.1.	Кладовщик		37,35				1,87
3.8	Нарахування на зарплату						0,41
ВСЬОГО							10,63
4. Безпосередня переробка сої							
4.1	Робота екструдера			92,5*2=185	1,8	2,45	251,81
4.2	Живильник подачі на прес			1,1*2=2,2	1,8	2,45	2,99
4.3	Робота олійного пресу			23*2=46	1,8	2,45	62,61
4.4	Шнек відведення масла			2,2*2=4,4	1,8	2,45	5,99
4.5	Насос перекачування масла в ємності зберігання			1,5	1,8	2,45	2,04
4.6	Живильник подачі на охолоджувач			1,1*2=2,2	1,8	2,45	2,99
4.7	Робота охолоджувача			4,5*2=9	1,8	2,45	12,25
4.8	шнек макухи			4	1,8	2,45	5,44
4.9	Норія подачі макухи			2,2	1,8	2,45	2,99
4.10	Транспортер ланцюговий подачі макухи в склад			5,5	1,8	2,45	7,49
4.11	Робота витяжної системи			0,17*2=0,34	1,8	2,45	0,46
4.12	Освітлення цеху і складу макухи			4	1,8	2,45	5,44
4.13	лабораторні аналізи			3,64	1,8	2,45	2,97

4.14	Зарплата:						
4.14.1	<i>Оператор</i>		41,26				22,92
4.14.2	<i>Пресувальщик-віджимач</i>		38,25				21,25
4.14.3	<i>Лаборант</i>		48,67				27,04
4.15	Нарахування на зарплату						15,67
ВСЬОГО							452,37
5. Відвантаження макухи насипом							
5.1	шнек завантаження			11	15	2,45	1,80
5.2	Підгортання макухи в складі автотранспорту			4,7 л/час	15	24,44	7,66
5.3	Зарплата:						
5.3.1	<i>Пресувальщик-віджимач</i>		38,25				2,55
5.3.2	<i>Кладовщик</i>		37,35				2,49
5.4	Нарахування на зарплату						1,11
ВСЬОГО							15,60
6. Відвантаження олії наливом							
6.1	Насос вивантаження масла			5,5	20	2,45	0,67
6.2	Зарплата:						
6.2.1	<i>Оператор</i>		41,26				2,06
6.2.2	<i>Пресувальщик-віджимач</i>		38,25				1,91
6.3	Нарахування на зарплату						0,87
ВСЬОГО							5,52

Статті витрат	макуха	олія
----------------------	---------------	-------------

Адміністративні витрати	1%	10%
Інші витрати	1%	3%

<i>вихід продукції із 1т</i>	<i>макуха (80%)</i>	<i>олія (15%)</i>
Соя, т	1,25	6,67

З таблиці 3.13 ми бачимо приклад розрахунку витрат на переробку 1 т. сої, перелік всіх витрат, які відносять на собівартість продукції виробництва.

Отже, знизити суму операційних витрат можна за рахунок:

- підвищення технічного рівня (оновлення устаткування на більш сучасне з вищою продуктивністю праці, заміна технології на більш продуктивну, тощо);
- вдосконалення організації виробництва (зниження адміністративних витрат за рахунок оптимізації співвідношення працівники і робітники);
- зниження енергомісткості виробництва (економія електроенергії);
- мотивації персоналу (стимулювання до підвищення продуктивності, раціонального використання робочого часу, тощо);
- підвищення кваліфікації робітників, що керують виробничим устаткуванням (оператори, пресувальники-віджимачі, тощо).

Як вже зазначалося, крім простого, який саме і застосовує ТОВ «Дельта», для підприємств переробної промисловості можна використовувати ще позамовний, попередільний та нормативний методи обліку. Перспективними також вважаються калькування собівартості продукції за видами діяльності, калькулювання собівартості на основі цін (цільове калькулювання) та інші.

Для вдосконалення системи управління витратами на ТОВ «Дельта» можна запропонувати поєднання простого методу обліку витрат з іншими сучасними методами оптимізації витрат, такими як «стандарт-кост», "директ-костинг", . Саме ці методи рекомендуються до використання для підприємств переробної промисловості.

Метод «стандарт-кост» за кордоном є аналогом нормативного методу, що використовується на вітчизняних підприємствах. Суть системи «стандарт-кост» полягає у попередньому (до початку виробничого процесу) нормуванню витрат за основними статтями витрат (калькуляції). Потім здійснюють вже облік відхилень

від стандартних норм по витратам матеріалів, заробітної плати, загальновиробничих витрат, відхилення від стандартної комерційної собівартості.

Таким чином, «стандарт-кост» є системою аналізу причин, через які виникли відхилення фактичної собівартості від нормативної (стандартної) і відповідно і планової виручкою від реалізації продукції.

На відміну від нормативного методу, при якому перегляд норм протягом року можливий, в умовах «стандарт-кост» протягом року стандарти змінюватися не можуть. Їх повний перегляд може здійснюватись один раз на рік, зазвичай перед складанням кошторису витрат на майбутній період. Можливим є перегляд стандартної собівартості при суттєвій зміні технології виробництва та потужності підприємства.

З метою подальшого вдосконалення обліку витрат та їх планування можна застосовувати систему «директ-костинг». Ця система широко застосовується у західних країнах для підприємств переробної промисловості. В основі системи «директ-костинг», відповідно до якої у собівартість необхідно включати лише прямі витрати, лежить розподіл витрат по відношенню до обсягу виробництва на постійні і змінні. Але її неділки у частині труднощів із розподілом на підприємстві витрат на постійні та змінні та веденні обліку лише за виробничою собівартістю. В той же час дана система є простою та має високу точність обчислення собівартості продукції, дає можливість визначити оптимальну програму випуску та реалізації продукції тощо.

Для підприємств переробної промисловості рекомендують використання розрахунку цільової собівартості продукції виходячи із попередньо встановленої ціни, метою якого є забезпечення оптимізації витрат на виробництво.

Завдання цільового калькулювання полягає в оптимально спроектованих витратах майбутнього виробу на етапі його дослідження, розробка і проектування, а не в спробах зменшити витрати на стадії виробництва вже розробленого продукту [71].

Він розглядає собівартість не як показник заздалегідь розрахований за нормативами, а як величину, до якої повинна прагнути компанія, щоб запропонувати ринку конкурентоздатний продукт.

Система «таргет-костинг», передбачає розрахунок собівартості продукції за заздалегідь встановленою ціною реалізації, яка визначається за допомогою маркетингових досліджень. Японські учені змінили традиційну формулу, яка виглядала як:

$$\text{Собівартість} + \text{Прибуток} = \text{Ціна} \quad (3.2)$$

На протилежну, яка набула вигляду формули:

$$\text{Ціна} - \text{Прибуток} = \text{Собівартість} \quad (3.3)$$

Таким чином, очікувана ціна та бажаний прибуток зумовлюють необхідний рівень витрат (цільову собівартість).

Процес формування цільової калькуляції здійснюється в чотири етапи (рис.3.9):

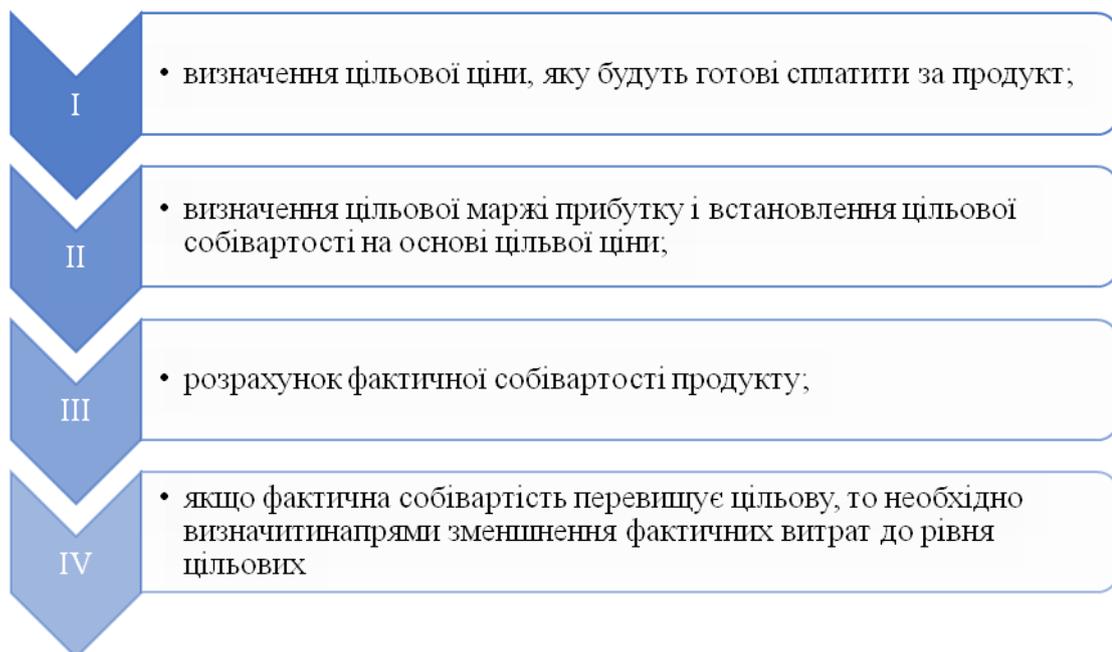

Рисунок 3.9 – Етапи формування цільової калькуляції за системою «таргет-костинг» [71]

Серед позитивних наслідків застосування даного методу можна виділити зміну мислення у менеджерів на більш інноваційне. Вони прагнуть знайти нові креативні рішення аби наблизитись до цільової собівартості і також це утримує їх

від бажання використовувати новий матеріал та технологію, що могло б змусити перепроєктувати продукт.

Метод забезпечує оптимізацію рівня витрат, підвищення прозорості використання ресурсів у виробництві, удосконалює структуру витрат та підвищення якості продукції. [71].

Для отримання максимального ефекту від управління собівартістю разом з таргет-костинг застосовують ще один новітній метод кайзен-костинг. Відмінністю цього методу від таргет-костингу це прагнення постійного удосконалення якості на всьому підприємстві при залученні всіх його працівників. Кайзен-костинг і таргет-костинг реалізують ідеологію зниження рівня окремих статей витрат і собівартості продукту в цілому до деякого необхідного рівня. При цьому таргет-костинг вирішує це завдання на стадії планування й розроблення, а кайзен-костинг – на стадії виробництва.

Кайзен-костинг (в перекладі з японського «удосконалення маленькими кроками») – це цілісна система управління витратами, направлена на підвищення ефективності виробничих процесів і приводить до запланованих результатів. Головною задачею є ліквідація різниці між фактичною і цільовою собівартістю шляхом залучення всього персоналу компанії.

Головною перевагою застосування даного методу на ТОВ «Дельта», є те що він забезпечить неодмінне зменшення витрат і утримання їх на заданому рівні.

Вміле використання принципів кайзен-костинг дозволяє досить відчутно знижувати витрати на стадії виробництва – до 5%.

Перегляд матеріально-технічної бази підприємства можна розглядати напрямком оптимізації витрат: впровадження нової, прогресивної та інноваційної техніки та обладнання, застосуванням нових видів матеріалів, автоматизацією і механізацією виробничого обладнання.

Але цей напрям є досить неоднозначним та далекоглядним. Служба управління витрат повинна провести аналіз щодо економічної вигоди придбання нового або модернізації старого обладнання. Наведена аналітична інформація із розрахунками щодо придбання або модернізації обладнання допоможе керівникам прийняти вірні рішення щодо понесення таких витрат.

Вдосконалення організації виробництва і праці за рахунок зміни форм і методів праці, вдосконалення апарату управління, зменшення адміністративних та транспортних витрат, контроль за витратами підприємства, підвищення ефективності внутрішнього управління витратами на основі своєчасного та якісно проведеного аналізу.

На підприємстві можна впроваджувати ресурсозберігаючих технологій, що забезпечує економію матеріалів та енергії.

Таким чином, можна стверджувати, що «ідеальних» методів калькулювання не існує. Кожен з них має свої переваги та недоліки. Обираючи метод калькулювання треба враховувати низку факторів, особливості виробничого процесу, тощо. Головне завдання при цьому – максимально використати переваги обраного методу за сучасних умов виробництва, коли йдеться мова про випуск конкурентної продукції, оптимізації витрат на її виробництво.

Отже, з метою вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» необхідно відійти від застарілих методів їх оптимізації. Зниження й оптимізація витрат є одними з основних напрямків удосконалювання економічної діяльності кожного підприємства, саме ці витрати в майбутньому перетворюються на прибуток, тому кожне підприємство намагається їх мінімізувати.

Висновок до 3 розділу.

У даному розділі кваліфікаційної роботи були проаналізовані методи калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта». Аналіз системи калькулювання на ТОВ «Дельта» свідчить про використання простого методу визначення собівартості продукції.

Цей метод заснований на прямому розрахунку собівартості продукції одного виду. Він застосовується у випадках, коли в результаті виробничого процесу одержують лише один вид однорідної продукції та відсутнє незавершене виробництво. У цьому випадку об'єкт обліку витрат збігається з об'єктом калькуляції. Суть цього методу зводиться до прямого розрахунку, тобто усі витрати на виробництво по статтям калькуляції поділяються на кількість виготовленої продукції. У результаті отримуємо собівартість одиниці продукції.

Про ефективність системи калькулювання собівартості можна судити певною мірою з оцінювання формування собівартості та ефективності витрат.

У результаті аналізу собівартості було виявлено, що найбільшу питому вагу операційних витрат займають матеріальні витрати.

Аналізуючи динаміку собівартості деяких видів продукції на підприємстві, бачимо збільшення повної собівартості як соєвої макухи так і соєвої олії. Це відбулося переважно через збільшення вартості сировини та матеріалів та загальновиробничих витрат.

Для здійснення обліку використовується програма «1С: Підприємство 8.3», що є позитивним, так як застосовуються автоматизований спосіб обліку.

Головною проблемою на підприємстві являється відсутність чітко обраних методів управління та зменшення витрат. Підприємство користується більш застарілими та малоефективними методами управління витратами.

Для вдосконалення системи управління витратами на ТОВ «Дельта» запропоновано поєднання простого методу обліку витрат з іншими сучасними методами оптимізації витрат, які рекомендуються до використання для підприємств переробної промисловості.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті виконання кваліфікаційної роботи бакалавра була досягнута її мета – виконаний аналіз методів калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» та розроблені пропозиції щодо вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції підприємства. Для цього було здійснено дослідження теоретичних, методичних та практичних основ калькулювання собівартості продукції, аналіз витрат виробництва і собівартості продукції підприємства.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літературних джерел та додатків.

У першому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра було розглянуто теоретичні та методичні основи калькулювання собівартості продукції на підприємстві.

Зазначено, що собівартість займає провідне місце серед показників, вживаних для оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства. Як найважливіша економічна категорія собівартість характеризує ефективність використання усіх використаних в процесі виробництва ресурсів, техніко-економічний рівень виробництва, якість управління. Будучи початковою базою для формування цін, робить безпосередній вплив на величину прибутку і рівень рентабельності виробництва продукції підприємства. Наведено сутність і види калькуляцій собівартості продукції та етапи їх формування, способи та методи калькулювання собівартості продукції. особливу увагу приділено питанню зниження собівартості продукції підприємства

У другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра було проаналізовано стан, сучасні проблеми та перспективи розвитку переробної промисловості України, організаційно-правові основи діяльності ТОВ «Дельта», його економічні та фінансові показники діяльності та стан охорони праці на підприємстві.

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України.

Протягом 2011-2019 років частка реалізованої продукції переробної промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції дещо знижувалася.

Індекс промислової продукції у переробній промисловості став суттєво падати ще у 2013 році. Головними причинами падіння спочатку стали превентивні санкційні заходи з боку Росії на тлі перемовин щодо підписанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. У 2016 році у переробній промисловості почалося зростання відновлюючого характеру. Втім вже у 2019 році темпи зростання переробної промисловості суттєво зменшились – до 0,9%. А в останні місяці минулого року фіксувалося падіння індексу. У першому півріччі 2020 року падіння у переробній промисловості значно прискорилося на фоні пандемії COVID-19, карантинних заходів та світової економічної кризи.

ТОВ «ДЕЛЬТА» є сучасним підприємством, що входить до групи компаній «ТЕКРО», і займається виробництвом продукції для сільськогосподарських тварин та птиці.

Основна виробнича програма товариства «Дельта» – виробництво білково-мінеральних вітамінних добавок та комбікормів для всіх видів сільськогосподарських тварин та птиці, які відповідають вимогам державних стандартів України та міжнародним стандартам ISO, що знижує ризики під час виробництва і підвищує безпеку та якість готової продукції.

На підприємстві діє лінійно-функціональна організаційна структура управління. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності за 2017-2019 роки дозволив зробити наступні висновки.

Власний капітал підприємства у 2019 році порівняно з 2017 році збільшився у 10,27 разів, а сукупний капітал – у 4,33 рази. Середньорічна вартість основних засобів зросла на 9,97% у 2019 році проти 2017 року. Динаміка до зростання спостерігається протягом всього періоду 2017-2019 рр. Вартість оборотних активів на кінець 2019 року зросла у 5,49 разів порівнянні із 2017 роком, дебіторська заборгованість зменшилась – на 92,93%, а середні залишки оборотних засобів збільшились у 6,85 разів. Відмічається суттєве збільшення залишків оборотних засобів у 2018 році. Середньооблікова чисельність працівників за період 2017-2019

роки має динаміку до зменшення на 13,04%. Середньооблікова чисельність працівників у 2018 році зменшилась на 4 особи, а у 2019 році зросла на 2 особи.

Чистий дохід у 2019 році порівняно з 2017 роком збільшився на 85,30%, обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) – на 79,60%. Така динаміка є позитивною.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) на ТОВ «Дельта за період 2017-2019 роки зростає. Так, у 2019 році даний показник зріс на 10,22% у порівнянні із 2018 роком та на 85,57% у порівнянні із 2017 роком. Це може бути обумовлено ростом цін на матеріальні ресурси, підвищенням мінімальної заробітної плати в країні, подорожчанням енергоносіїв, тощо. Тобто можемо мати вплив зовнішніх факторів на зростання собівартості продукції (робіт, послуг). Зростання собівартості призводить до збільшення цін на продукцію (роботи, послуги), що може призвести до втрати певного сегменту споживачів (замовників). Це зростання повинно бути обґрунтованим та виникати лише через вплив зовнішніх факторів, а не через неефективну роботу працівників, використання робочого часу або через перевитрати матеріалів, використання малопродуктивного обладнання та застарілих технологій.

Підприємство протягом 2017-2019 років характеризується як збиткове. Але спостерігається значне покращення фінансових результатів діяльності підприємства у 2018 році. Так, чистий збиток зменшився у 2018 році порівняно з 2017 роком на 73,23% (у відносних показниках). Водночас вже у 2019 році порівняно з 2018 р. відбулося зростання збитку у 1,59 рази.

При цьому значного зростання собівартості реалізованої продукції на підприємстві не відбулося. Це може свідчити про неефективну або взагалі відсутню роботу на ТОВ «Дельта» щодо розробки програм зниження собівартості продукції.

За період 2017-2019 роки відбулося збільшення розміру фонду оплати праці на 46,70%, що пов'язане із зростанням вартості робочої сили в країні. На підприємстві протягом 2017-2019 рр. відбулося оновлення основних засобів та значне вибуття зношених основних засобів. Що призвело до зростання показників фондівіддачі на 63,45% та фондоозброєності праці на 26,47%. Покращились показники обіговості оборотних активів підприємства.

Можна відмітити у 2018 році суттєве зниження рівня збитковості продажу, активів та власного капіталу. Це позитивна динаміка. У 2019 році спостерігаємо погіршення ситуації. Так, найбільше зросла збитковість продажу – у 1,59 рази проти 2018 року. особливу увагу було приділено стану охорони праці на товаристві.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи були проаналізовані методи калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта». Аналіз системи калькулювання на ТОВ «Дельта» свідчить про використання простого методу визначення собівартості продукції.

Цей метод заснований на прямому розрахунку собівартості продукції одного виду. Він застосовується у випадках, коли в результаті виробничого процесу одержують лише один вид однорідної продукції та відсутнє незавершене виробництво. У цьому випадку об'єкт обліку витрат збігається з об'єктом калькуляції. Суть цього методу зводиться до прямого розрахунку, тобто усі витрати на виробництво по статтям калькуляції поділяються на кількість виготовленої продукції. У результаті отримуємо собівартість одиниці продукції.

Про ефективність системи калькулювання собівартості можна судити певною мірою з оцінювання формування собівартості та ефективності витрат.

У результаті аналізу собівартості було виявлено, що найбільшу питому вагу операційних витрат займають матеріальні витрати. Так, найбільшу частку в собівартості одиниці продукції займає стаття витрат «сировина та матеріали» від 76,75% до 91,01%, що цілком обґрунтовано, адже соєва макуха та соєва олія – результат переробки сої; крім того спостерігаємо збільшення повної собівартості як соєвої макухи так і соєвої олії. Так, у 2018 році у порівнянні із 2017 роком маємо зростання на 183,14 грн (24,35%) по продукції «соєва макуха» та на 2217,98 грн (31,06%) – по продукції «соєва олія». Це відбулося переважно через збільшення вартості сировини та матеріалів та загальновиробничих витрат.

У ході проведення аналізу собівартості продукції доцільно було визначити критичний обсяг виробництва за певними найменуваннями продукції: та визначити запас міцності при виробництві цієї продукції. Так, критичний рівень виробництва одиниці продукції «соєва олія» у 2019 році становить 2,99 т. По

продукції «соєва макуха» розрахунок не проводимо, так як вона є продукцією, що утворюється в результаті віджиму сої для отримання соєвої олії. Як показали розрахунки, якщо розглядати її як окремий вид продукції, то дана продукція є нерентабельною. Але вона теж реалізується підприємством.

Аналізуючи динаміку собівартості деяких видів продукції на підприємстві, бачимо збільшення повної собівартості як соєвої макухи так і соєвої олії. Це відбулося переважно через збільшення вартості сировини та матеріалів та загальновиробничих витрат.

Для здійснення обліку на підприємстві використовується програма «1С: Підприємство 8.3», що є позитивним, так як застосовуються автоматизований спосіб обліку. Вивчено приклад розрахунку витрат з переробки 1т сої (потужність переробки - 1,8 т сої за годину) на ТОВ «Дельта». Отже, знизити суму операційних витрат можна за рахунок:

- підвищення технічного рівня (оновлення устаткування на більш сучасне з вищою продуктивністю праці, заміна технології на більш продуктивну, тощо);
- вдосконалення організації виробництва (зниження адміністративних витрат за рахунок оптимізації співвідношення працівники і робітники);
- зниження енергомісткості виробництва (економія електроенергії);
- мотивації персоналу (стимулювання до підвищення продуктивності, раціонального використання робочого часу, тощо);
- підвищення кваліфікації робітників, що керують виробничим устаткуванням (оператори, пресувальники-віджимачі, тощо).

Головною проблемою на підприємстві являється відсутність чітко обраних методів управління та зменшення витрат. Підприємство користується більш застарілими та малоефективними методами управління витратами.

Крім простого, який саме і застосовує ТОВ «Дельта», можна використовувати ще позамовний, попередільний та нормативний методи обліку. Перспективними також вважаються калькування собівартості продукції за видами діяльності, калькулювання собівартості на основі цін (цільове калькулювання) та інші.

Таким чином, можна стверджувати, що «ідеальних» методів калькулювання не існує. Кожен з них має свої переваги та недоліки. Обираючи метод калькулювання треба враховувати низку факторів, особливості виробничого процесу, тощо. Головне завдання при цьому – максимально використати переваги обраного методу за сучасних умов виробництва, коли йдеться мова про випуск конкурентної продукції, оптимізації витрат на її виробництво.

Отже, з метою вдосконалення обліку витрат і методів калькулювання собівартості продукції на ТОВ «Дельта» необхідно відійти від застарілих методів їх оптимізації. Зниження й оптимізація витрат є одними з основних напрямків удосконалювання економічної діяльності кожного підприємства, саме ці витрати в майбутньому перетворяться на прибуток, тому кожне підприємство намагається їх мінімізувати.

ГЛОСАРІЙ

1. Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, пов’язані з управлінням і обслуговуванням підприємства.

2. Активи - ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

3. Акціонерне товариство (АТ) – господарське товариство, створене на основі централізації (об'єднання) капіталів через емісію і продаж цінних паперів – акцій.

4. Амортизація – це поступове перенесення вартості основних фондів на виготовлений продукт або послугу чи цільове нагромадження коштів і подальше використання їх для оновлення зношених основних фондів

5. Беззбитковість – це режим господарської діяльності підприємства, фірми, приватної особи, при якому доходи, одержувані від діяльності, перевершують витрати, пов’язані з нею, чи рівні їм.

6. Бенчмаркінг - процес пошуку еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним, ідентифікація відмінностей, визначення їх причин, виявлення резервів зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції.

7. Виробнича собівартість – це поточні витрати підприємства, що безпосередньо пов’язані з виготовленням продукції, а також виконанням послуг, які забезпечують основну діяльність.

8. Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу.

9. Витрати загальновиробничі – це витрати на загальне обслуговування та організацію виробництва й управління на рівні окремих виробництв або структурних підрозділів підприємства.

10. Витрати на збут – витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції та витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом, рекламою, доставкою продукції споживачам.

11. Витрати на оплату праці – це витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати, обчислені згідно із системами оплати праці, прийнятими підприємством, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат.

12. Готова продукція - продукція, яка виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом.

13. Директ-костинг- це система обліку собівартості продукції, яка базується на поділі загальних витрат підприємства на постійні, які не залежать від кількості продукції, виробленої за одиницю часу, і перемінні витрати, що змінюються, прямо пов'язані з кількістю продукції, виробленої за одиницю часу.

14. Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

15. Доходи - збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

16. Елемент витрат – сукупність економічно однорідних витрат.

17. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконувану ним роботу.

18. Збиток - перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

19. Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати і фінансові результати підприємства.

20. Змінні витрати – витрати на сировину та матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, технологічне паливо й енергію, на

оплату праці працівникам, зайнятим у виробництві продукції (робіт, послуг), з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати.

21. Інші операційні витрати – собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні (безнадійні) борги та втрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, визнані економічні санкції, відрахування для забезпечення від наступних операційних витрат.

22. Кайзен-костінг (Kaizencosting) - це цілісна система управління витратами, що підтримує стратегію оптимізації витрат, направлена на підвищення ефективності виробничих процесів і приводить до запланованих результатів.

23. Калькулювання собівартості – це визначення розміру витрат у грошовому виразі на виробництво одиниці певного виду робіт (послуг) по окремих видах витрат.

24. Калькуляційна одиниця – це кількісна міра конкретного об'єкта калькулювання (тобто метрична одиниця виміру конкретного об'єкта).

25. Калькуляційні статті витрат – групи витрат, за якими визначається собівартість продукції.

26. Калькуляція – це представлений в табличній формі бухгалтерський розрахунок витрат у грошовому вираженні на виробництво і збут одиниці виробу або партії виробів, а також на здійснення робіт і послуг.

27. Калькуляція собівартості продукції – це документ, який відображає сукупність витрат на виробництво і реалізацію одиниці продукції.

28. Метод обліку витрат і калькулювання собівартості – це сукупність прийомів організації документування та відображення виробничих витрат, які дозволяють визначити собівартість продукції (робіт, послуг) та отримати необхідну інформацію для контролю за процесом формування собівартості.

29. Мотиваційний аспект управління витратами — функція з управління витратами, яка полягає у спонуканні працівників до дотримання встановленого рівня витрат і пошуку шляхів його зниження.

30. Непрямі витрати – витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до певного об'єкта витрат економічно можливим шляхом.

31. Нерегульовані витрати – витрати, на величину яких не може впливати певний центр відповідальності (підрозділ).

32. Нормативи – це показники, які характеризують відносну величину (ступінь) використання знарядь і предметів праці, їх витрати на одиницю площі, ваги, обсягу.

33. Нормативний метод планування ґрунтується на використанні технічно обґрунтованих норм і нормативів, що виражають ступінь економічної ефективності виробництва та обліку, норм витрат праці, фінансових і матеріальних ресурсів.

34. Об'єкт калькулювання — продукція (послуга), собівартість якої визначається.

35. Об'єкт планування діяльності підприємств – виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами, фінансові результати роботи, фінансовий стан підприємства, його інвестиційна діяльність. Саме це і є об'єктами планування, які розглядаються як єдине ціле і через які розкривається його предмет.

36. Операційна діяльність - основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

37. Основна діяльність - операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

38. Основна заробітна плата -це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

39. Охорона праці – це здійснення комплексу заходів технічного характеру (огороження небезпечних місць на виробництві, впровадження безпечної техніки, зміна технологій з метою ліквідації небезпечних для життя і здоров'я людини робіт) і санітарно-гігієнічних заходів (раціональне освітлення, створення сприятливого мікроклімату у виробничих приміщеннях тощо), які забезпечують нормальні умови праці.

40. Персонал (кадри) підприємства – це сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності і забезпечують господарську діяльність суб'єкта.

41. Планова собівартість – собівартість продукції, що визначається з використанням системи економічно обґрунтованих норм і нормативів, а також економічних розрахунків, що відображають підвищення організаційно-технічного рівня проектування внаслідок впровадження ефективних проектних рішень, прогресивної технології, матеріалів, конструкцій та устаткування, передових методів організації виробництва, що відповідають новітнім досягненням науки і техніки.

42. Повна собівартість – це всі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, виражені в грошовій формі.

43. Попроцесний метод обліку та калькулювання — метод обліку та калькулювання за певними процесами (стадіями), які є відносно відокремленими частинами загального технологічного процесу (текстильне, хімічне, металургійне виробництво тощо).

44. Поточні витрати – це постійні, звичайні витрати або витрати, у яких періодичність менша ніж місяць.

45. Приватне акціонерне товариство – товариство, акції якого розподілені серед вузького, наперед визначеного кола осіб і не поступають у відкритий продаж.

46. Прямі витрати – це витрати, пов'язані з виробництвом окремого виду продукції (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці тощо), які можуть бути безпосередньо включені до її собівартості.

47. Реалізована продукція – це продукція, яка відвантажена споживачеві і за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства-постачальника або мають надійти у зазначений термін.

48. Регульовані витрати – витрати, на величину яких впливає певний центр відповідальності (підрозділ).

49. Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризується ефективністю господарської та фінансової діяльності підприємства.

50. Собівартість – грошовий вираз усіх витрат виробничого підприємства, пов'язаних з виготовленням і реалізацією продукції. Включає витрати на оплату праці, на відшкодування витрат знарядь праці, які використовуються у виробничому процесі, вартість матеріальних і сировинних ресурсів, витрати на обслуговування виробництва, одержані кредитні ресурси, оплату податків, витрати на реалізацію продукції і рекламу.

51. Собівартість незавершеного виробництва – вартість продукції часткової готовності у зв'язку з незакінченим технологічним циклом її виготовлення на певну звітну дату.

52. Собівартість продукції – це сукупність витрат на виробництво і збут продукції, виражених у грошовій формі.

53. Собівартість реалізованої продукції – виробнича собівартість реалізованої продукції та собівартість реалізованих товарів.

54. Собівартість товарної продукції – сукупність усіх витрат на виробництво всіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених для продажу або реалізації різним споживачам.

55. Стандарт-костинг — формування фактичних витрат на основі їх стандартизованих величин і відхилень від них.

56. Таргет-костинг – метод стратегічного управління витратами підприємства, який передбачає розрахунок цільової собівартості продукції виходячи із попередньо встановленої ціни, метою якого є забезпечення оптимізації витрат на виробництво.

57. Товарна продукція – це загальна вартість усіх видів готової продукції, робіт та послуг виробничого характеру, що буде підготовлена до реалізації. Включає готову продукцію, послуги, ремонтні роботи, капітальний ремонт свого підприємства, напівфабрикати і запчастини на сторону, капітальне будівництво для власних непромислових господарств.

58. Точка беззбитковості — обсяг виробництва, за якого сукупні операційні витрати дорівнюють доходу (виручці) від продажу продукції.

59. Трудомісткість – це показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції (тобто обернена величина виробітку).

60. Управління витратами — процес цілеспрямованого формування витрат за їх видами, місцями і носіями за постійного контролю і стимулювання зниження їх рівня.

61. Функціонально-вартісний аналіз – метод системного дослідження функцій об'єкта з метою пошуку балансу між його собівартістю і корисністю.

62. Чистий дохід – загальний дохід (виручка) від реалізації продукції за вирахуванням непрямих податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Закон України «Про охорону праці». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
4. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: наказ Міністерства промислової політики України від 09.07.2007. №373. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneregulations/1932>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року № 318. URL: <https://zakon.help/article/polozhennya-standart-buhgalterskogo-obliku-16>
6. Бандурка О.М., Ковальов Є.В., Садиков М.А., Маковоз О.С. Економіка підприємства: навчальний посібник/ за заг. ред. О. М. Бандурки– Харків: ХНУВ. 2017. 192с.
7. Биба В.В. Міняйленко І.В., Теницька Н.Б. Аналіз підприємницької діяльності: навч. посіб. для студентів спец. 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» першого рівня вищої освіти усіх форм навчання. Полтава : ПолтНТУ. 2019. 182 с.
8. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підруч. К.: Кондор, 2016. 378 с.
9. Бондаренко Н. М. Собівартість продукції: економічна сутність та її види. *Науковий вісник херсонського державного університету*. 2017. URL: [file:///c:/users/%d0%ae%d0%bb%d0%b8%d1%8f/downloads/nvkhdu_en_2015_11\(2\)_13.pdf](file:///c:/users/%d0%ae%d0%bb%d0%b8%d1%8f/downloads/nvkhdu_en_2015_11(2)_13.pdf).
10. Бондаренко О. В. Організаційні засади обліку виробничих витрат підприємства. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2018.

URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2018/2/organizatsionnye-osnovy-ucheta-proizvodstvennyh-zatrat-predpriyatiya/>.

11. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підручник для студентів вузів спеціальності «Облік і аудит» / Вид. 2-ге, доп. і перероб. Житомир : ЖІТІ, 2000. 640 с.

12. Витвицький Я. С., Витвицька У. Я., Гавадзин Н. О., Зелінський Р. Р., В. П Петренко. Економіка підприємства : навч. посіб., практикум. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016. 306 с.

13. Власюк Г. В. Аналіз та оцінка існуючих систем управління витратами. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 2. С. 35-39.

14. Вороня Н. Склад витрат, що включаються до собівартості. *Податки/бухоблік* № 32. 2018.

15. Гайдаржинська О. М., Коверга Д. О. Основні методи калькулювання собівартості продукції та різновиди систем обліку витрат. *Економіка і суспільство* Випуск №7. 2018. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/94.pdf.

16. Гаєвська Л.М., Марченко О.І. Підприємницька діяльність: підручник. Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 500с.

17. Галецька О. В., Хаустова Є. Б. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2017. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2017/12/rashody-proizvodstva-i-ih-klassifikatsiya-dlya-potrebnostej-upravleniya/>.

18. Голов С. Ф. Класифікація витрат для прийняття управлінських рішень. *Податкове планування*. 2016. № 4. С. 27-34.

19. Голомб В.В., Дзюба Т.О. Планування та економічне обґрунтування шляхів зниження собівартості продукції. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип. 2. С. 140-143. http://www.market-infr.od.ua/journals/2016/2_2016_ukr/29.pdf

20. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 304 с.

21. Давидович І.Є. Управління витратами: навчальний посібник К.: Центр учбової літератури, 2016. 320 с.
22. Давидюк Т.В. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції у вітчизняних нормативних актах: напрями удосконалення. Економіка: реалії часу. 2016. №1 (23). С. 6-13.
23. Денисенко М. П., Іовенко М. І. Оцінка резервів зниження собівартості продукції на підприємстві. *Международный научный журнал*. №8. 2015. URL: C:/Users/Юлия/Downloads/mnj_2017_8_26.pdf.
24. Денисюк О. М. , Лещук Т. М. Облік витрат підприємства на виробництво продукції. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2018. URL:<https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2018/11/oblik-vitrat-pidpriyemstva-na-virobnitstvo-produktsiyi/>.
25. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 19.10.19)
26. Дмитрієв І.А., Левченко Я.С., Шевченко І.Ю. Економіка і бізнес: навчальний посібник. Х.: ФОП Бровін О.В., 2018. 316 с.
27. Дмитрієв І.А., Шевченко І.Ю. Економіка підприємства: навчальний посібник для практичних занять і самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Х.: ХНАДУ, 2018. 292 с.
28. Долюк А. В., Кургінян А. З. Порівняльна характеристика визнання, оцінки і відображення в обліку та звітності підприємств витрат діяльності за міжнародними та національними стандартами. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 3. С. 145–153.
29. Дробот А. Т. Системи і методи фінансового контролінгу в організації *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2019/12/sistemi-i-metodi-finansovogo-kontrolingu-v-organizatsiyi/>.
30. Економіка підприємства: навч. посіб. / уклад.: Н.В. Романченко, Т.В. Кожемякіна, К.В. Пічик. Київ : НаУКМА, 2018. 304 с.
31. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. О.С. Іванілова. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 728 с.

32. Економіка підприємства: підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В.. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 620 с.

33. Економіка підприємства: підручник [під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В.]. К.: Видавничий дім «Кондор», 2020. 620 с.

34. Єдинак, Т., Карнаух, А. Проблеми методичного забезпечення калькулювання собівартості продукції (на прикладі захисного одягу). *Економіка та суспільство*, (23). 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-24>

35. Жадан Т. А., Куліш О. О. Економічна сутність категорії «витрати» як об'єкта бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. *Бізнес-інформ*. Вип. №11. 2017. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/34281/4/2017_Zhadan_Ekonomichna_sutnist_katehorii.pdf.

36. Жадко К.С., Котенко В.С. Теоретико-методичні підходи до формування прибутку підприємства і шляхів його збільшення. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (37). с.373-376.

37. Кальна Т. А. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України в експортно-імпортних операціях. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль : «Економічна думка», 2016. Том 25. № 1. С. 29–36.

38. Кіндрацька Г.І., Загородній А.Г., Кулиняк Ю.І. Аналіз господарської діяльності: підручник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 320 с.

39. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010). URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html

40. Класифікація витрат на виробництво. URL: <https://i.factor.ua/ukr/>

41. Коба О. В., Миронова Ю. Ю. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 4. С.99-103. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_4_23

42. Когут У.І., Горбаль Н.І., Вільгуцька Р.Б. Антикризове управління витратами підприємства в умовах міжнародної економічної діяльності. *Наукові записки*. 2017 / 2 (55). С. 197-206.

43. Ковтуненко Ю. В., Крисенко А. В. Аналіз структури витрат промислового підприємства. *Праці Одеського політехнічного університету*, Вип. 2(44). 2016. URL: <http://pratsi.opu.ua/app/webroot/articles/1419504966.pdf>.

44. Колісник Г. М., Штулер Г. Г. Управління витратами в режимі реального часу: стратегічний орієнтир. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сері : Економіка. 2016. Вип. 1(1). С. 219-222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1%281%29_38.

45. Колотило П.С., Пушкарь І.В. Методи і способи калькулювання собівартості продукції на підприємстві. Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти (частина І): матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 16-17 січня 2021 року. Львів : Львівський науковий форум, 2021. 76с. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2021/16-17.01.2021/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201.pdf#page=38>

46. Кузьмин, В. М. Економіка підприємства та управлінська економіка : практикум. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 51 с.

47. Кулинич М. Вибір методу обліку витрат і системи калькулювання та їх вплив на результат діяльності. *Економічний часопис*. Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. URL: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/echcenu_2016_3_23.pdf.

48. Літвінов Ю. І., Останкова Л. А., Літвінова Т. М., Підгорна О. В. Ціноутворення в умовах ринку: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2017. 400 с.

49. Линник О.І. Сучасна вітчизняна та зарубіжна практика калькулювання собівартості продукції, обліку та управління виробничими витратами підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 375-378. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/64.pdf

50. Любар О. О., Григораш М. В. Організаційні основи побудови обліку витрат операційної діяльності на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6757> (дата звернення: 15.04.2021). DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.86](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.86)

51. Мазуренок О. Нормативно-правові засади розвитку промисловості в Україні (на прикладі машинобудування). *Економіка та управління національним господарством*. 2018.

52. Маниліч М. І., Миронюк О.В. Собівартість продукції: теоретичний аспект. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/ZnpEn/2012_8/01SPTA.pdf

53. Маренич Т. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. С. 19-25.

54. Миронова,Ю. Ю. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління і економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії: наук.-практ. журнал*. 2016. Вип. 4. – С. 126-138

55. Михайленко О. В., Ялигіна М. С Теоретичне обґрунтування сутності та кваліфікаційних ознак витрат. *Економіка і суспільство*. Випуск 6. 2016. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/43.pdf.

56. Міценко Н.Г., Мизгала С. В. Собівартість продукції як економічна категорія та її місце серед витрат підприємства. *Науковий вісник НТЛУ України*. – 2009. №19.4. С.129-132.

57. Міщук Г.Ю, Джигар Т.М., Шишкіна О.О. Економічний аналіз: навч. посібник. Рівне: НУВГП,2017. 156 с.

58. Москаленко В.А. Механізм впровадження системи управління витратами на підприємствах агропромислового виробництва. URL: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2021.227425>

59. Нестерова С.В., Лизанець А.Г. Обґрунтування доцільності калькулювання витрат на підприємстві. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2017. Серія Економіка. Вип. 2(8). С. 148-152. URL: <https://msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2018/01/2-8-2-2017-22.pdf>

60. Оголенко Е. В., Ковтуненко Ю. В. Нормативне регулювання обліку витрат підприємства. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України*. 2017. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/7691/1/tezy-41-43.pdf>.

61. Омельниченко О. С. Напрями оптимізації витрат в системі управління. *Ефективна економіка*. 2016. №4. С. 104-112.

62. Онищенко О.В., Курінна О.О. Крикуненко А.С. Методи обліку витрат та калькулювання собівартості продукції: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №25. Ч. 2.. С. 153-157. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/34.pdf>

63. Одарченко М. С., Одарченко А. М., Степанов В. І., Черненко Я. М. Основи охорон праці: підручник. Харків: Х. Ь- Издат, 2017. 334 с.

64. Офіційний сайт ТОВ «Дельта»
<https://leadscanner.com.ua/company/25467839>

65. Пакуліна А.А. Метод АВС в управлінні витратами підприємства Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції 424 с. 2020. Х.: ХНАДУ. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31661/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A_27.11.2020.PDF#page=188

66. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: [Монографія]. К. : УСБ НБУ, 2018. 219с.

67. Пашковська К., Бруханський Р., Облік формування витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг). 2020. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38103/1/%D0%9F%D0%90%D0%A8%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90.pdf>

68. Пігуль Н. Г., Пігуль Є. М. Сучасний стан та перспективи розвитку переробної промисловості України. *Економіка і суспільство*. 2018. №15. С. 444–449.

69. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. М. Таранюка. Суми: ВТД «Університетська книга», 2018. 572 с.

70. Похильченко О.А Аналіз можливостей та загроз розвитку переробної промисловості. Економіка і суспільство. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/272/1/34.pdf>

71. Проданчук М. А. Таргет-костінг та кайзен-костінг як інструменти оптимізації витрат у системі стратегічного управління. Збірник наукових праць ВНАУ. 2016. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/768.pdf>.

72. Прокопенко К. В., Радіонова Н. Й. Особливості аудиту фінансових результатів діяльності підприємства. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2020. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2020/12/osoblivosti-auditu-finansovih-rezultativ-diialnosti-pidpriyemstva/>.

73. Проскура К. П., Горбуненко Л. В. Методичні підходи до розподілу загальновиробничих витрат та їх вплив на рівень податкового навантаження виробничого підприємства. *Ефективна економіка* № 8. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5104>.

74. Рибак І.В., Гут Л.В. Собівартість продукції як важливий показник ефективності роботи підприємства. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал. Мистецтво наукової думки*. №9. Січень, 2020. С. 17. URL: DOI 10.36074/2617-7.

75. Рибалко О. О., Агаєва С. Ш. Шляхи удосконалення обліку витрат на промислових підприємствах . *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*.2019.URL:<https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2019/11/shlyahi-udoskonalennya-obliku-vitrat-na-promislovih-pidpriyemstvah/>.

76. Родіна О. В. Сучасні підходи до визначення сутності категорії «витрати» *Економіка і суспільство*. Випуск # 7. 2017. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/203.pdf.

77. Розіт Т.В., Мухортова К.С. Калькулювання собівартості як основа ефективного функціонування підприємства. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 56. С. 197-206.

78. Скрипник М.І. Тракткування сутності собівартості продукції, її види та значення в процесі калькулювання. Облік і фінанси АПК. Освітній портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/traktuvannya-sutnosti-sobivartosti-produkcii-ii-vidi-ta-znachennya-v-procesi-kalkulyuvannya.html>

79. Сначоа В.М., Ламтєва І.М. Особливості застосування системи АВС-калькулювання для обліку затрат. *ModernEconomics*. 2020. №20. С. 253-260. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua>

80. Собівартість продукції в промисловості. Вісник «Офіційно про податки» від 27.01.2017. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100003964-chastina-1-sobivartist-produktsiyi-v-promislovosti>

81. Собівартість продукції підприємства. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/8477-sobvartst-produkts-pdprimstva>

82. Сльозко Т. Методи обліку витрат чи методи управління витратами: проблема дефініцій. *Науково-практичний журнал бухгалтерський облік і аудит*. 2016. С. 16–21.

83. Стан промисловості України після початку функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС за підсумками і півріччя 2020 року. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/Stan_promyslovosti_1-2020.pdf

84. Структура, визначення та значення собівартості. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/24339/1/59.pdf>

85. Способи калькулювання собівартості одиниці продукції. Податки і бухоблік. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/april/issue-32/article-17161.html>

86. Тарасенко С.І. Управління витратами: навч. Посібник. Кам'янське: ДДТУ, 2018. 305с.

87. Фаріон В. Я. Підходи до удосконалення процесу калькулювання собівартості продукції. Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та

міжнародний вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). ТНЕУ, 2019. 308 с.

88. Фаріон В.Я., Фаріон Я.М. Принципи формування собівартості продукції на підприємствах. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 31 травня-01 червня 2018 р. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 371 с.

89. Формування собівартості: основи калькулювання. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ009198

90. Фролов В. І., Грибовська Ю. М. Методи обліку і калькулювання витрат собівартості продукції Матеріали студентської наукової конференції Полтавської державної аграрної академії, 13 травня 2021 р. Том I. Полтава: РВВ ПДАА, 2021. 231с. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/10686/1/1%20%D1%82%D0%BE%D0%BC_%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_2021.pdf#page=161

91. Череп А.В., Череп О.Г. Управління витратами підприємств: підручник/ МОН України, Запорізький національний ун-т. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В. В., 2018. 425 с.

92. Чичуліна К.В., Король І.В. Сучасні методи управління витратами підприємства *Scientific journal «ECONOMICS AND FINANCE»*. – Agenda Publishing House, United Kingdom, 2016. Р. 154-158. URL: http://conf.at.ua/30.09.2016_UK.pdf

93. Чудовський В. І. Система управління охороною праці в сучасних умовах господарювання. *Право і Безпека*. 2016. №1. С.237-242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_1_54.

94. Чухліб О. А. Управлінське рішення щодо витрат у собівартості продукції. *Фінанси України*. 2016. No 2. С. 129-138.

95. Шаповалова Т. А. Управління формуванням прибутку та підвищення прибутковості підприємств. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2020. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2020/12/upravlinnya-formuvannyam-pributku-ta-pidvishhennya-pributkovosti-pidpriyemstv/>.

96. Шегда А.В. Економіка підприємства: Навч.Посіб. /А.В.Шегда К.: Знання, 2005.431с.

97. Шмиголь Н. М. , Антонюк А. А., Нестеренко А. А. Роль і місце аналізу виробничих запасів у системі управління ресурсним потенціалом підприємства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 5. С. 102-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_5_18

98. Юрченко Н.Б., Кравчук Р. С., Запужляк І. Б., Василик І. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 377 с.

99. Явтушенко О.С. Шляхи зниження собівартості продукції на підприємстві. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1959>

100. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Вид.2-ге, перероб. і доп. К.: Ліра-К, 2017. 550 с.